

392 410

Diplomitöö

Vastab väetale.
28. v. 87

[Handwritten signature]

Üliõpil. Arnold Stümper'i
matr. nr. 13174. Dipl. töö

"Hankeleping".

Rakulid nr. 21. v. 87

TARTU ÜLIKOOL
27. mail 1987
№ 46.
TARTU

[Handwritten signature]
787

Diplomitöö

Lõpetama 18. VII. 1987. õigusekoosna

Stümper, Arnold

A l l i k a d.

- B. Bukovski, Svod graždanskih uzakonenij gub. pribaltiskih, 1914.
Joh. Kaiv ja E. Leithammel, Riigi hangete seadus, 1935.a.
Dr. Heinrich Dernburg, Die Schuldverhältnisse nach dem Rechte des Deutschen Reiches und Preussens, 1901.
Dr. G. Planck, Deutsche Bürgerliches Gesetzbuch II B. Recht der Schuldverhältnisse, Berlin 1907.
W. Späing, Französisches und Englisches Handelsrecht im Anschluss an das Allgemeine Deutsche Handelsgesetzbuch, 1888.
H. Oser, Das Obligationenrecht des schweizerischen Zivilgesetzbuches, Kommentar, Zürich 1914.
Robert Mayr, Das Allgemeine Bürgerliche Gesetzbuch des tschechoslowakischen Staates 1931.
V.V. Isačenko, Zakonõ graždanskie 1916.
I.M. Tjutrumov, Graždanskoe pravo, Jurjev 1922.
T.F. Šeršenevitš, Kurs trgovago prava II, S.Peterburg 1908.
E.O. Averbah, Položenie o kazennõh podrjadah i postavkah, 1902.
Karl Erdman, Sistema Graždanskogo prava Lifl-, Estl., i Kurljand. gub., Riga 1894.t.IV lhk.400

Tarvitatud lühendid.

- R.H.S. - Riigi hangete seadus.
R.H.M. - Riigi hangete määrus.
B.E.S. - Balti Eraseadus.
V.S.K. - Vene Seaduste kogu.
B.G.B. - Deutsche Bürgerliches Gesetzbuch.
H.G.B. - Deutsche Handelsgesetzbuch.
KrS. - Kriminaalseadustik.
V.S. - Veksli seadus.

S i s u k o r d.

I osa

1. Hankelepingu kohta kehtivaist normidest lhk. 1 - 2
2. Hankeleping kehtivas eraõiguses. Mõiste. " 2 - 4

II osa

3. Riigi hanked " 4 - 5
4. Riigi hanke mõiste " 5 - 6
5. Hangete teostamisele määramine " 6
6. Hangete teostamise viisid:
 - I. Hangete teostamine vähempakkumise teel " 7 - 10
 - a) vähempakkumiste tingimused " 10 - 11
 - b) " menetlus " 11 - 12
 - c) suusõnaliste-, kirjalikkude- ja sega-
vähempakkumiste toimetamine " 12 - 17
 - II. Riigi hangete väljaandmine valikpakkum.
alusel " 18 - 21
 - III. Hangete väljaandmine ilma vähem- ja valik-
pakkumiseta " 21 - 22
 - IV. Ostud ja tööde teostamine ametasutiste
vahenditül korraldusel " 22 - 23
7. Hankelepingu sõlmimine " 23 - 24
8. Lepingute vorm ja jõusseastumine " 24 - 25
9. Lepingu sõlmimise kord vähemp. osavõtjatega " 25 - 26
10. Lepingu rekvisiidid " 26 - 27
11. Lepingu tingimuste täitmiste kindlustamine " 27 - 29

I ja II	Vallas- ja kinnisvara pandid	lhk. 29 - 30
III.	Käendus	" 31 - 34

12.	Kindlustuste määr	" 34
13.	Kindlustuste vabastamine	" 34 - 35
14.	Lepingu täitmine	" 35 - 43
15.	Tähtaja möödalaskmisest	" 43 - 45
16.	Hankija kõrvaldamine hankest	" 45 - 46
17.	Hankevahekorra lõppemine	" 46
18.	Hankevahekorra lõppemisel poolte varaliste suhete õiendamine	" 47 - 49
19.	Vaidlused ja hagid hankelepingu järel	" 49 - 52

H A N K E L E P I N G .

I osa

Hankelepingu kohta kehtivaist normidest.

Kehtivas eraõiguse süsteemis leiduvad eeskirjad hankelepingu kohta nõudeõiguse valdkonnas /B.E.S. §§ 3944 ja 4019-4023/ ja ka üksikutes eriseadustes¹⁾. Siin peab aga mainima, et kehtiv eraõigus ja ka uus 1936 a. tsiviilseaduse eelnõu käsivad hankelepingut kui eriinstituuti lahus ostu-müügi lepingust, missugust eraldamist Saksa-, Prantsuse-, Inglise-, Itaalia ja Schveitsi eraõigustes ei tunta. Nii Saksa eraõiguse kohta Dr. G.Plank - "Den Lieferungsvertrag, d.h. den Vertrag, durch den sich jemand verpflichtet, einem anderen eine bestimmte Sache für einen gewissen Preis zu verschaffen, behandelt das BGB. nicht als besondere Vertragsart. Er unterliegt vielmehr, wie schon früher nach Art. 338 des alten HGB., den Vorschriften über den Kauf²⁾. Saksa vana HGB. art. 338 räägib: "Nach den Bestimmungen über den Kauf ist auch ein Handelsgeschäft zu beurteilen, dessen gegenstand in der Lieferung einer Quantität vertretbarer Sachen gegen einen bestimmten Preis besteht". Seda eeskirja on võrreldud prantsuse ja inglise vastavate normidega, millede kohta on öeldud: "Nach den Bestimmungen über den Kauf ist auch ein Handelsgeschäft zu beurteilen, dessen Gegenstand in der Lieferung von Sachen besteht"³⁾. Nagu sellest võrdlusest selgub võib Saksa seaduse järele hankelepingu objektiks olla asendatavad (vertretbarer) asjad, kuna aga prantsuse ja inglise seadus seda ei nõua, vaid mainib ainult asjade hankimist. Järjeli-

kult prantsuse ja inglise seaduse järele võivad hankelepingu objektiks olla nii asendatavad kui ka asendamata asjad. Samuti itaalia kaubandus koodeksis on hankeleping allutatud müügi reeglitele (Della vendita) olles määritletud ühe paragrafiga⁴⁾ (§ 61). Seda sama peab ütleva ka schveitsi eraõiguse kohta, kus ostu-lepingu eeskirju (art.184-238) kohaldatakse ka hankelepingu (Lieferungsvertrag) kohta⁵⁾. Saksa eraõigus (B.G.B.) ei käsita küll hankelepingut, kui eriinstituuti, kuid viimase suhtes tulevad kohaldamisele ostu-müügilepingu reeglid⁶⁾ (B.G.B. Art.433).

Vene seaduses (V.S.K. X k.l.j.) käsitatakse hankelepingut (dogovor postavki) koos töövõtte lepinguga (§§ 1737-1745). Hankelepingut demarkeeritakse kui lepingut, mille järele üks pooltest võtab endale kohustuse muretseda teatud liiki asju, aga teine kohustub tasuma selle eest rahaga (§ 1737). Vene kohtupraktika eraldab töövõtte lepingut hankelepingust sellega, et töövõtja kohustub teatava töö tegema kolmandate isikute abil, kuna hankija kohustub kohale toimetama teatud liiki asju kokkulepitud ajaks lepingus määratud hinnaga⁷⁾. Kuigi Vene Seadusandluses hankeleping erineb vormilt ostu-lepingust, kuid siiski oma täitmise suhtes allub samadele reeglitele, millised seatud ostu kohta⁸⁾.

Hankeleping kehtivas eraõiguses.

B.E.S. hankeleping on eraldatud iseseisvaks juriidiliseks tehinguks (§ 4019) kus täitmine ja selle järeldused (§§ 4020,4021) on väljendatud teisiti kui ostu-müügilepingu juures, aga nii pea kui kohustatu on hankinud nõutud asja, kohaldatakse poolte õigus-suhteile ostu-lepingu kohta kehtivad eeskirjad (§ 4022) või töövõtte lepingu eeskirjad (§ 4023), kui hankelepingu objektiks on teatud tegevus, näit. mingi ehituse püstitamine. 1936.a. tsiv.seaduse eelnõust on B.E.S. § 4023 välja jäetud.

Mõiste. Hankelepingu järele üks pool (hankija) kohustub määratud ajaks teisele (tellijale) üle andma teatavat liiki asju kindlaks määratud arvul, aga teine pool kohustub maksma selle eest teatud summa raha⁹⁾. B.E.S. § 4019 demarkeerib hankelepingut, millega kohustub üks pool (hankija) nõutama teisele poolele (tellijale) teatava asja kindla hinna eest.

Ostu-müügi lepingust (emptio-venditio) erineb hankeleping seega, et a) ta on sihitud asja muretsemisele tulevikus, kuna ostu-müügi juures on iseloomulik, et sünniks objekti vahenditu üleandmine ostjale, tavaliselt lepingu sõlmimisel; b) vastavalt eespool öeldule - hankijal ei tarvitse olla lepingu sõlmimise momendil omandiõigust hankeobjektile; c) hankelepingu sihiks pole ainult asjade andmine (dare) nagu ostu-müügi juures, vaid hangitavate esemete kättetoimetamine tellijale, milline tegevus seotud terve rea toimingute kompleksiga, mis tarvilikud selleks, et hangitavad esemed saabuks tellija valdusse ja omandusse määratud seisukorras. Seega, üldreeglina, transporteerimise puhul periculum lasub hankijal; d) hankelepingus esemed tavaliselt määratakse ära mitte individuaalsete tunnuste järgi, vaid liigi tunnuste ja eriti kvaliteedi järgi, ja e) hankelepingu puhul muretsetavate esemete kättetoimetamine tellijale peab sündima teatud aja möödumisel peale lepingu sõlmimist, seega on tähtaeg hankelepingu oluliseks osiseks¹⁰⁾. Ostu-müügi juures üldreegli (B.E.S. § 3863) järele, kuigi asi üleandmata ostjale risk lepingu sõlmimise momendist vis majori puhul kandub ostjale normi põhjal, casum sentit dominus. Nii oli see ka rooma õiguses - periculum est emptoris, samuti on ka prantsuse code civil'is § 1138. Saksa õiguse järele sellevastu periculum läheb müüjalt ostjale alles asja üleandmise momendist (B.G.B. § 446, erand § 447^{10a}). Hankelepingu järele läheb risk hankijalt tellijale eseme üleandmise momendist, sest siis alles tekib tellija omandusõigus hankeobjektile.

Töövõtte lepingust (B.E.S. § 4226) erineb hankeleping see-
 poolest, et töövõtte lepingu järgi põhimaterjali töö jaoks muret-
 seb tellija, kuna hankelepingu puhul tellitud esemete jaoks tarvis-
 minev materjal kuulub hankijale. Lisa materjali juurdepanemine tel-
 litud tööle (opus) töövõtja poolt, olgugi suhteliselt suurema väärtusega, kui töötasu, ei muuda töövõttelepingut - hankelepinguks. Seepärast ehituse püstitamise töövõtja materjalist moodustab ikkagi töövõtte vahekorra, kui ainult maapind (pars fundi) kuulub tellijale¹¹⁾.

II osa.

R i i g i h a n k e d.

Riik, kui spetsiifiline kontrahent, astub oma organite kaudu eraisikutega hankelepingu vahekorda, mitte avalik-õiguslikul alusel, vaid eraõiguse põhimõtetel. Kõik riiklikud tellimised ja sellekohased hankelepingud sõlmitakse riigi, kui fiskuse, nimel ametiasutiste ja ametiisikute poolt seadustes ja seadlustes neile ettenähtud kompetentsi piirides. Riigi esindajad, tegutsedes varalistes huvides ja sõlmides neile antud volituste piirides eraisikutega riigi nimel eraõiguslikke tehinguid, esinevad mitte riigivõimu kandjaina, vaid riigi volinikena. Seepärast nende tegude eest neile antud volituste piirides vastutab riik, kui volitaja¹²⁾. Riik vastutab riigiametnike mitteseadusepärase tegevuse läbi sünmitatud kahjude eest üksnes sel korral, kui ametnikud on tegutsenud riigi, kui fiskuse, esindajaina, ning ümberpöörduvalt, ei vastuta siis, kui ametnikud on tegutsenud riigivõimu kandjaina avalikuse alusel ja oma mitteseadusepärase teguviisiga kellelegi kahju sünnitanud, missugusel korral vastutavad ametnikud isiklikult sünmitatud kahju eest¹³⁾.

Riik teostab oma hanked sellekohase üldise eriseaduse (R.H.S.) ja vastava määruse (R.H.M.) alusel, kusjuures küsimuste kohta, mida R.H.S. ei lahenda, tulevad kohaldamisele B.E.S. lepingute kohta seatud eeskirjad. On aga antud küsimuse kohta eriseadus, siis tulevad esijoones rakendamisele muidugi selle seaduse eeskirjad. Näit.: Vedude puhul raudteel - Raudteede seadus. Seega oleks riigi hangete teostamisel ja lepinguliste vahkordade lahendamisel kehtivate eeskirjade rakendamise järjekord:

- a) vastav eriseadus;
- b) riigi hangete seadus ja riigi hangete määrus ja
- c) B.E.S. lepingute kohta antud normid.

Riigi hanke mõiste.

Riigi hanke mõiste on laiem B.E.S. ettenähtud hanke mõistest, kuna ta haarab oma alla B.E.S. ettenähtud hanked, kui ka töövõtted, veod ja osalt ka ostud - müügid (R.H.S. §§ 1, 104). Sõna "hange" on tarvitatud R.H.S. laiemas ja kitsamas mõttes. "Hange" laiemas mõttes on tarvitatud üldise mõistena esemete soetamise- ja tööde- ning vedude korraldamise kohta nii hanke-, töövõtte- ja veolepingute, kui ka ostu-müügilepingute alusel. Kitsamas mõttes aga mõistetakse hanke all esemete muretsemist hankelepingu alusel. Nii-sugune mõistete vahetegemine paistab silma eriti R.H.S. § 9-st, mille järgi hanked teostatakse ettevõtjate kaudu hanke-, töö- ja veovõttelepingute alusel ning R.H.S. eriti märgitud juhtudel ka ostu-müügilepingute alusel.

Võrreldes ex Vene riigi hangete ja töövõtete seadust (V.S.K. X k. 1.j.) R.H.S.^{ga}, peab mainima, et viimane hõlmab ka omavalitsuse- ja kaitseliidu asutused, kuna ex Vene eelpool nimetatud seadus käsitas vaid riigi hanked ja töövõtteid. Peale selle R.H.S. annab üksikasjalised eeskirjad riigiasutustele esemete muretsemiseks ostu-müügi lepingute järele ja ka ametasutuste vahenditult korraldusel

ilma vähem- ja valikpakkumisteta hankelepingute (laiem.mõttes) sõlmimiseks, kuna ex Vene riigi hangete- ja töövõtete seadus nägi ette lepingute sõlmimise ainult vähempakkumiste alusel. Seega on R.H.S. palju avaram ulatuselt oma eeskirjade alla haaravate asutuste, kuida lepingute sõlmimise aluste poolest.

Hangete teostamisele määramine.

Ükski riigiasutis ei või teha korraldusi, anda määrusi, sõlmida lepinguid ega võtta endale kohustusi, mis nõuavad rahalisi väljaminekuid, kui eelarves ei ole selleks määratud summasid¹⁴). On vajalikud summad olemas, siis otsustab hanke teostamisele asumise

- a) ministeeriumi valitsuse või osakonna juhataja, kui hanke hind on üle 1000 krooni, kuid mitte üle 5000 krooni ja
- b) vastav minister, kui hanke hind ulatub üle 5000 krooni, kusjuures minister võib oma otsustamise õiguse delegeerida ministeeriumi valitsuste ja osakondade juhatajatele.

Hanked, mille hind ei ole üle 1000 krooni, samuti hanked, mille teostamise viis on ette nähtud perioodilises hangete kavas, teostatakse ilma eelpool nimetatud ülemate otsusteta (R.H.S. § 8).

Nagu selgub, nõuab R.H.S. enne suuremate hangete teostamisele asumist eriootsust võimkondselt ametisikult, kuna hanked hinnaga mitte üle 1000 krooni teostatakse ametisiku poolt kelle käsutada on vastav krediit ja kes üldse on õigustatud riigi nimel lepinguid sõlmima oma võimuga. Mis hanke hinnasse puutub eelpool nimetatud mõttes, siis tuleb selleks pidada eelarve või eelkalkulatsiooni hindasid, nende puudumisel aga keskmisi turuhindasid või siis eelmise aasta soetushindasid.

Hangete teostamise viisid.

Üldreeglina sõlmitakse riigi hanke-, töö- ja veovõttelepingud vähempakkumiste alusel. Missugustel asjaoludel võidakse sõlmida

neid lepinguid valikpakkumiste alusel või ilma vähem- ja valikpakkumisteta see on expressis verbis loendatud R.H.S^{eS}.

Peale asjade muretsemise muude viiside võib veel mainida võõrandamist üldistes huvides, milleks üldine kord on ette nähtud V.S.K. X k.l j. § 577 ja edasi. Raudteede-, maanteede- ja mäetööstuse huvides võõrandamise suhtes tulevad käsitamisele vastavalt Raudteede-, Maanteede- ja Mäeseadus.

Riigiasutustele ruumide üürimist ja maade rentimist R.H.S. ei käsita, seepärast tuleb üüri ja rendivahekordade loomisel, muutmisel ja lõpetamisel kohaldamisele muude eeskirjade puudumisel B.E.S. vastavad eeskirjad.

Kui tegu on perioodiliselt esinevate hangetega, seatakse sisse nn. "perioodilised hangete kavad", millised tulevad esitada kinnitamiseks vastava ressoori ministrile. Need kavad evivad vormatiivset iseloomu, kuna neist tuleb kinni pidada edaspidiste, neis ette nähtud hangete teostamisel. Perioodiliste hangete kavade nõude sihiks on esijoones, hangete teostamist määrata niisugusele ajale, mil on kõige otstarbekohasem teatud soetamist või tööd ette võtta ja seda võimaluse piirides osadeks jaotada, et vältida nende kuhjumist ühele ajale.

I. Hangete teostamine vähempakkumiste teel.

Vähempakkumiste korraldamise eeltöödena seatakse kokku ja kinnitatakse hankimisele tulevate esemete proovid, kirjeldused, joonised, tuvastatakse tehnilisi tingimusi, ühtlasi määratakse selleks hankeks lepingu- ja pakkumise tingimused. Teatavail juhtudel määratakse ka kindlaks nn. "eelhind", mida sõlmitava hanke hind ei või ületada. On eeltööd tehtud, siis kuulutatakse välja vähempakkumised.

Eelhinna määramise küsimus on R.H.M. § 35 järele lahendatud negatiivselt, s.o. on loetletud juhud millal võidakse eelhinna määramine ära jätta ja nimelt:

- a) suusõnaliste vähempakkumiste korral, kui hanke hind ei ületa 30.000 krooni;
- b) kirjalikkude- ja segavähempakkumiste korral, kui hanke hind ei ületa 5.000 krooni;
- c) valikpakkumiste korral - valikpakkumist määrava ülema äranägemisel.

Eelhinna ärajätmise otsustab see ülem, kes hanke teostamisele asumise otsustab (R.H.M. § 36).

Eelpool toodust tuleb järeldada, et R.H.M. eeldab üldiselt eelhinna olemasolu. Ta peab üldreeglina määratama. Eelhinna määramise sihiks on see, et ta sunnib asutisi muretsema andmeid hankeeseme kohta, mis loob suuremad eeldused pakkumiste tagajärgede paremaks hindamiseks nende kinnitamisel /Seletuskiri määruse juurde/.

Eelhinna määramise aluseks on eelarve- ja turuhinnad kui ka Teedeministeeriumi poolt kinnitatud ehitusmaterjalide hindade ja töötasude normid. Eelhind tuleb hoida saladuses ja see määratakse täpse arvuga või üldlausega, kus juures selgusetud väljendid on keelatud (R.H.S. § 16 ja 17).

Lepingu tingimustes määratakse: a) hanke-, töö- ja veoesemete nimetus, arv (mõõted või kaal) ja kirjeldus või viide pakkumiste tingimuste juurde lisatud proovidele, kirjeldustele jne.; b) lepingu täitmise koht ja tähtajad; c) hanke-, töö- ja veoesemete esitamise, ülevaatuse ja vastuvõtmise kord; d) tasumaksmise kord; e) ametiasutise poolt antavad toetused, samuti toetuste väljaandmise tingimused; g) tingimus hankija poolt kindlustuste esitamise ja nende vabastamise kohta ja h) tingimus tagatistrahvi kohta, kui see nõutav.

Töövõtte lepingu tingimustes märgitakse peale eelpool nimetatud nõuete: a) kelle tööliste ja muude tööjõududega, samuti kelle materjalist ja tööriistadega töö tehakse; b) kelle ülalpidamisele ja järelvalvele kuuluvad töölised ja teised tööjõud ja kelle kulul

kindlustatakse need isikud õnnetuste vastu; c) kes muretseb tööliste, materjalide ja tööriistade paigutamiseks vajalikud ruumid ning laoplatsid ja peab need korras ja d) kuidas teostatakse tööde järelvalvet. Kui lepingu tingimustes pole expressis verbis ette nähtud teisiti, siis kannab ettevõtja p.p.a-c. väljendatud kohustused.

Veovõtte lepingu tingimustes märgitakse peale eelpool nim. tingimuste: a) veoabinõude liik, kohad, kust-kuhu veetakse ja tarbekorral ka teed, mille kaudu vedu peab toimuma; b) kes ja kelle kullul toimetatakse veoesemete pakkimist, peale- ning mahalaadimist ja kohalepaigutamist; c) kes vastutab esemete alal- ja korrashoiu eest veo ajal; d) kes kannab veoga ühenduses olevad maksud ja e) missugune on kohale veetud vara vastuvõtmise kord.

Kuivõrd lepingu tingimustes pole ette nähtud teisiti kannab hankija p.p.b-d väljendatud kohustused /R.H.S. §§ 11,12,13/.

Lepingu tingimused peavad olema nii täielikud, et lepingu sõlmimisel jääb juurde lisada ainult hankija nimi, lepingujärgne tasu ja hankija poolt antavate kindlustuste liik (§ 14).

R.H.S-ga pole keelatud lisada eelpool nim. tingimustele veel täiendavaid tingimusi, seega on seaduses ettenähtud hankelepingu tingimuste loetelu vaid näiteline. Kui puuduvad mõned eelpool nimetatud nõuetest, siis näib, et see asjaolu ei muuda lepingut iseenesest veel igal juhul tühiseks. Niisuguste puudulikkude tingimuste tagajärjed võivad olla kahesugused: a) pakkumist kinnitav ülem võib jätta komisjoni otsuse kinnitamata, kui on välja jäetud oluline tingimus; b) kuigi ülem on kinnitanud pakkumiste komisjoni otsuse, võib lepingut lugeda tühiseks, kui tingimused osutuvad niivõrd puudulikeks, et puuduvad lepingu olulised osad /B.E.S. §§ 2990 ja 3131/. Lepingu ühe tingimuse seadusvastasuse tagajärjeks ei ole mitte alati kogu lepingu tühiseks tunnustamine, vaid ainult siis, kui kohus kindlaks teeb, et seaduse vastane tingimus oma suhete

tõttu lepingu muude tingimustega tühistab ühtlasi ka teiste lepingu osade kohustava jõu¹⁵⁾. Lepingus tagatistrahvi määramise või pandi võtmise kohta määruse puudumine ei põhjusta lepingu tühiseks tunnustamist¹⁶⁾. Ka tagatistrahvi kohta käiva tingimuse kehtimatus ei tühista kogu lepingut¹⁷⁾.

Mis puutub lepingu tingimustesse võetavaisse kaalu- ja mõõduühikutesse, siis tulevad need näidata meil kehtivates kaalu- ja mõõduühikuis, s.o. kilogrammides ja meetrites¹⁸⁾.

Hankijale antava toetusena mainitakse (R.H.S. § 11) a) ederaha kuni ühe kolmandikuni lepingujärgsest tasust, erandina Vabariigi Valitsuse loal aga kuni kahe kolmandikuni lep. ettenähtud tasust; b) materjale, tööriistu, ruume, laoplatse ning muid vajalikke asju, ja d) töölisi, eriteadlasi ning teisi tööjõude. Toetuse andmine on riigi suvaline õigus, hankija seda nõuda ei saa võib vaid paluda.

Vähempakkumiste tingimused.

Peale lepingu tingimuste märgitakse vähempakkumiste tingimustes: a) kas vähempakkumised on suusõnalised, kirjalikud või segapakkumised, kirjalikkude pakkumiste esitamise koht ning tähtaeg ja vähempakkumiste toimetamise koht ning aeg, ja b) tingimus, mille põhjal hankija, kes taganeb oma pakkumisest ja loobub kirjaliku lepingu sõlmimisest maksab ametiasutusele tagatistrahvi, mille suurus on 5-10 % hanke hinnast, sõltudes kahjust, mis ametiasutust ähvardab pakkumisest loobumisel (R.H.S. § 15).

Siin tähendatud tagatistrahv on oma iseloomult niisugune, mis annab pakkumisest osavõtjale õiguse ühekülgselt taganeda lepingu sõlmimisest, loobudes sissemakstud summast. See pole otses mõttes tagatistrahv, vaid eriline trahv (Reugeld)¹⁹⁾, millest juttu B.E.S. § 3369 märkuses.

Vähempakkumiste väljakuulutamine.

Vähempakkumiste toimetamisest kuulutatakse Riigi Teatajas

ja kohtukuulutuste jaoks määratud ajalehes. Peale selle võib kuulutuse avaldada ka ühes kohalikus ajalehes ja kui osavõtjaiks on oodata teatud piirkonna maaelanikke, kuulutused välja panna ka kohaliku vallavalitsuste ruumides. Kuulutus ajalehes võib ära jääda, kui hanke hind ei ületa 2.000 krooni.

Kuulutus avaldatakse vähemalt 14 päeva enne vähempakkumiste toimetamist. Erandlikkudel juhtudel, mil hange ei kannata viivitust, võib lühendada seda tähtaega kuni 7 päevani (§ 17). Kuulutuse avaldamise päevast alates võimaldatakse huvitatud isikutele tutvuneda hanketingimustega ning võtta ära kirju tingimustest, kirjeldustest ja joonistest (§ 20).

Peab mainima, et riigiasutus on kohustatud igale isikule, vastava sooviavalduse põhjal näitama eelpool nimetatud andmeid. Hankija tutvunedes andmetega pole aga kohustatud kontrollima ametiasutuse poolt koostatud eelarvet. Seepärast riik on kohustatud tasuma hankijale kulud, millised tekkivad vigade tõttu eelarves²⁰).

Vähempakkumiste menetlus.

Tavaliselt toimetatakse vähempakkumisi segavähempakkumiste kujul, s.o. nii suusõnaliselt kui ka kirjalikult.

Ainult siis võib korraldada suusõnalisi vähempakkumisi, kui oodatakse või soovitakse pakkumistest osavõtjateks lähema ümbruskonna elanikke ning ainult kirjalikke pakkumisi võib toimetada suuremate hangete väljaandmisel, millest osavõtjateks oodatakse või soovitakse ainult suuri ettevõtteid (§ 31).

Pakkumisi toimetab ministeeriumi valitsuse või osakonna juhataja poolt määratud komisjon, kus juures toimetuse kohta peetakse protokoll, millele allakirjutavad kõik komisjoni liikmed ja ka riigikontrolli esindaja, kui viimane komisjoni istangule on ilmunud.

Arvestades R.H.S. § 40 viimase lõike eeskirja, mille järgi pärast odavama hinna pakkujalt allkirja saamist antakse teistele osavõtjatele viivitusega tagasi tagatistrahvi kindlustused, samuti

R.H.S. § 48 eeskirju, kus on nähtud ette pakkumiste kinnitamise tähtajad, mida arvutatakse pakkumiste päevast, kui ka seda, et R.H.S. valikpakkumiste suhtes erandina näeb ette pakkumiste kaalumise ja otsuse tegemise pärast pakkumise päeva (§ 63), peab järeldama, et vähempakkumiste komisjon peab tegema oma otsuse vähempakkumisteks välja kuulutatud päeval²¹⁾.

Suusõnaliste vähempakkumiste toimetamine.

Vähempakkumist toimetava komisjoni esimees kuulutab määratud ajal ja kohal pakkumised avatuks, asetab eelhinna ümbriku kõigile nähtavale kohale lauale. Pakkumisest osavõtta soovijad registreeritakse vastavas protokollis. Enne pakkumiste avaldamise algust peavad osavõtjad esitama pakkumiste tagatistrahvi kindlustused või tõendused kindlustuse esitamisest vabastamise kohta ning annavad allkirjad selles, et neile on teada vähempakkumiste ja lepingute tingimused (R.H.S. § 36).

Vähempakkumistest osavõtjad.

Vähempakkumistest võivad osa võtta nii füüsilised kui ka juriidilised isikud, kellel on õigus sõlmida lepinguid, samuti ka riigi- ja omavalitsuse asutised ja ettevõtted, kellele on lubatud võtta endale vastavaid kohustusi (R.H.S. § 34). Pole keelatud pakkumistest osavõtmine volinikkude ja seaduslike esindajate kaudu kus juures voliniku poolt sõlmitud kohustusi peab volitaja tunnustama ja täitma nagu enda omi, kuivõrd pole volinik üle astunud volituse piiridest (B.E.S. § 4339).

Ex Vene Kroonu hangete ja töövõtete seadus nõudis, et vähempakkumistest osavõtjad esitaksid oma isikutunnistused²²⁾, kuid kehtiv seadus seda ei nõua.

Osa võtta ei või: a) isik, kes teenib ametiasutuses, kus leping sõlmitakse või vähempakkumist toimetatakse, või on selle asutusega ülemusvahekordades, või teenib selles Riigikontrolli osakon-

nas, mille alasse kuulub mainitud ametiasutuse kontrollimine; b) kes R.H.S. ettenähtud korras on tunnistatud korratuks ettevõtjaks kuni ta ei ole kustutatud korratute ettevõtjate nimekirjast, ja c) p.a. nimetatud teenijate abikaasad, alanevad ja ülenevad sugulased. Komisjon kõrvaldab osavõtmisest soovijad, kes ei või pakku- mistest osa võtta, märkides kõrvaldamise põhjused protokollis (R.H.S. § 35).

Juba vanast ajast on keelatud olnud valitsusvõimu esinda- jate ja nende sugulaste osavõtmine hangetest.

Nii Lex Claudia'ga oli senaatoritel ja nende poegadel kee- latud osavõtt avalikest rentidest ja hankeist, vectigalia publica ja ultro tributa²³). Riigi või omavalitsuse teenija kes on astu- nud keeluvastaselt riigiga hankelepingu vahekorda, karistatakse kriminaalseadustiku järele (KrS. §§ 642, 643).

R.H.S. ei näe ette eraldi kaebamise korda komisjoni otsus- te peale. Nagu peab järeldama Adm. menetl. seadusest on siin või- malik vaid ametiastmeline kaebamise viis. Selleks, et kaebusi saaks arvestada, tuleks need esitada komisjoni otsuseid kinnitavale üle- male, juba enne kinnitamist. Seaduse järele pole keelatud ka asja- osaliste vastuväidete võtmine protokollis.

Vähempakkumisest osavõtjate poolt avaldatud hinnad kantak- se protokollis seni, kui keegi ei paku avaldatud odavamast hinnast odavamat hinda. Hanke saab see pakkuja, kes avaldanud kõige mada- lama hinna. Kui aga oli eelhind määratud ja ükski pakkujaist pole seda saavutanud, siis tunnustab komisjon vähempakkumised tagajär- jetuks (R.H.S. § 39).

Kuid igal pool pole see nii korraldatud. Välisseadusand- lustes on tehtud teatavaid soodustusi sisemaalastest pakkujatele. Nii Tšehhoslovakkia vabariigis võidakse hankeid ja töid ainult Tšehhoslovakkia vabariigis elavatele (ansässige) pakkujatele anda, kui see pakkuja mitte enam kui 20% kõrgemat hinda ei nõua, kui vä-

lismaal elav pakkuja ja seda hanket võib õigeaegselt ja kokkulepitud kvaliteedis täita nim. riigi maaalal. Teistel juhtudel võib hanket või tööd, ka välismaal elavale pakkujale anda, kusjuures hanked mille väärtus ületab 5000 Kr. vajavad selleks keskasutuse (Zentralbehörde) luba²⁴). R.H.S. § 50 järele sisemaa firma ja välismaa firma võistluse puhul on eesõigus sisemaa firma pakkumisel vaid siis, kui pakkumise hinnad on võrdsed.

On aga eelhind saavutatud, siis osavõtja, kelle hind on kõige odavam, annab vähempakkumiste protokollis allkirja selles, et võtab hanke täitmise enese peale vastavalt ülesseatud nõuetele ja tema poolt avaldatud odavama hinnaga.

Allkirja andmisest keeldumisel kaotab odavama hinna pakkuja pakkumiste kindlustuseks tasutud tagatistrahvi summa. Peale seda kui on veel teine või teisi, kes on eelhinnast odavamalt hinda pakkunud, siis antakse hange ülema kinnitusele sellele osavõtjale kelle poolt avaldatud hind nüüd kõige odavam. Keeldub ka see allkirja andmisest - kaotab tema tagatistrahvi summa (R.H.S. § 40).

Ei ilmu vähempakkumisele ühtegi osavõtjat, võidakse toimetada korduv vähempakkumine, kuid mitte enne seitset päeva (R.H.S. § 41). Kahtlemata tuleb sellest ka kuulutada.

Kirjalikkude vähempakkumiste toimetamine.

Antud tähtjaks esitatakse kirjalikud pakkumised ametasutisele kinnistes ümbrikutes kas isiklikult, voliniku-, posti- või käskjala kaudu või telegraafi teel (R.H.S. §§ 42, 43 ja R.H.M. § 48).

Pakkumine peab sisaldama järgmiseid andmeid:

- a) pakkuja ees- ning perekonnanime ja elukoha või firma ja asukoha;
- b) pakkumise kirjutamise kuupäeva;
- c) nõusoleku avalduse võtta hange enda peale vähempakkumisteks seatud tingimustel;
- d) sõnadega kirjutatud hinna ja
- e) pakkumise esitaja allkirja (R.H.S. § 42).

Nagu näeme on pakkumine seotud rea vorminõuetega ja nendest ühegi puudumisel loetakse pakkumine tühiseks (R.H.S. § 42). Mis puutub pakkutava hanke hinnasse, siis võib see olla tähendatud vastavalt pakkumiste tingimustele kas kogu hanke või selle üksikute osade kohta. Lähevad ühe ja sama eseme hinna summad lahku, siis in dubio loetakse kehtivaks suurem hind.

Enne vähempakkumiste avamist saabunud kirjalikud pakkumised suletakse nende saabumisel asutise pitseriga ja neid ei tohi avada enne vähempakkumiste avamist. Keelu vastu eksijad langevad karistusse alla²⁵⁾. Pakkumiskirjad peavad muidugi varustatud olema vastava märgusõnaga või teiste andmetega, millest selgub, et ümbrik sisaldab pakkumist. Tähendatud kirjad avatakse pakkumiste komisjoni poolt pakkumistel.

Peale pakkumiste avatuks kuulutamist asetatakse eelhinna ümbrik lauale ja antakse isiklikult ilmunutele 15 min. aega pakkumiste esitamiseks. 15. minutilise tähtaja möödumisel ühtegi pakkumist enam vastu ei võeta, vaatamata kuidas need päralt jõuavad. Lepingu sõlmimise tagatistrahvi kindlustused või tarvilikud tõendused kindlustuste andmisest vabastamise kohta peavad pakkumiste komisjonile esitatud olema enne pakkumist avamise algust, hiljemalt aga eelpool nim. 15 minutilise tähtaja jooksul. Pakkumised ilma kindlustusi ja tarvilisi tõendusi esitamata loetakse tühisteks (R.H.S. § 44).

Peale seda, kui pakkumised kõik protokollitud ilma neid osavõtjatele teatamata ja keelatud ning puudulikud pakkumised kõrvaldatud, avatakse eelhinna ümbrik ja eelhind avaldatakse osavõtjatele. Ei ole ühtegi pakkumist, millega oleks eelhind saavutatud - tunnustab komisjon pakkumised tagajärjetuks. Eelhinna saavutamisel saab hanke kõige odavama hinna pakkuja. On aga mitu osavõtjat avaldanud võrdse hinna, mis kõige odavam, ning eelhind sellega saavutatud, määrab komisjon, et hange antakse ülema valikul ühele neist (R.H.S. § 45).

Segavähempakkumiste toimetamine.

Segavähempakkumiste mõiste seisab selles, et võidakse esineda nii kirjalikkude kui ka suusõnaliste pakkumistega. Suusõnalised pakkumised toimetatakse enne ja kohe pärast nende lõpetamist avatakse kirjalikud pakkumised. Isik, kes avaldanud kirjaliku pakkumise, ei või osa võtta suusõnalisest vähempakkumisest; on see siiski sündinud loetakse tema suulised avaldused tühisteks (R.H.S. § 47).

Ex Vene Kroonu hangete ja töövõtete seadus käsitas samuti kui R.H.S. hangete teostamist suulise-, kirjaliku ja segavähempakkumise teel, arvatud välja mõningad vahed menetluse korras²⁶).

Vähempakkumiste tagajärgede kinnitamine.

Vähempakkumiste komisjoni otsus kuulub kinnitamisele seaduses määratud tähtaja jooksul ja nimelt:

- a) kui hanke hind ei ületa 5.000 krooni - ministeeriumi valitsuse või osak. juhataja (direktori) poolt ühe nädala jooksul;
- b) kui hanke hind on üle 5.000 krooni, kuid mitte üle 30.000 krooni vastava ministri poolt 7 päeva jooksul ja
- c) kui hanke hind on üle 30.000 kr., Vabariigi Valitsuse poolt 14. päeva jooksul.

Kinnitamise tähtajad arvatakse vähempakkumiste toimetamise päevast. Ei järgne kinnitust määratud tähtajaks, siis on madalama hinda pakkujal õigus oma pakkumisest loobuda (R.H.S. § 48). Nagu sellest nähtub on kinnitamiseks ettenähtud tähtajad seatud pakkujahuvides, et ei saaks kinnitamisega lõpmatuseni viivitada ja pakkujat pidada teadmatuses. Seadusega siiski pole keelatud pakkumisi ka hiljem kinnitada, kui pakkuja ei ole loobunud oma pakkumisest. Soovib aga pakkuja juhul kui seaduses ettenähtud kinnitamise tähtaeg möödunud - oma pakkumisest loobuda, peab ta sellest asutisele teatama, vastasel korral on pakkumine maksev ja asutis võib pakkumist kinnitada ning pakkujat kutsuda lepingut sõlmima. Ka ei keela seadus

pakkujale oma kirjalikus avalduses juba ette teatada, et ta loobub pakkumisest, kui pakkumiste kinnitus ei järgne R.H.S. määratud tähtaaja jooksul või teatud aja vältel pärast seda.

R.H.S. § 49 järele ei või vähempakkumise tulemusi kinnitada, järgmistel juhtudel, kui

- a) asjatoimetusel on oluliselt rikutud ettenähtud korda;
- b) tingimused on kokku seatud ja tähtajad määratud olulises vastolus seadusega või tehniliste eeskirjadega;
- c) pärast eelhinna kindlaksmääramist on turuhinnad tunduvalt langenud, või eelhinna puudumisel, kui olevate andmete järgi pakutud hind osutub ebasoodsaks, või
- d) olude muutusel on hange muutunud tarbetuks.

Need on seaduse kategoorilised nõuded, millal on keelatud pakkumise tagajärgi kinnitada. Peale selle võib ülem jätta kinnitamata komisjoni otsuse hanke väljaandmise kohta, kui vähempakkumistest osa on võtnud ainult üks pakkuja.

On mitme isiku poolt esitatud pakkumise hinnad, kirjaliku vähempakkumise puhul, võrdsed, määrab kinnitav ülem, kellele hange antakse. Kui aga segavähempakkumistel kirjaliku ja suusõnalise pakkumise hinnad on võrdsed, antakse eesõigus isikule, kellel oli kirjalik pakkumine.

Ex Vene Hange ja töövõtete seaduse § 175 järele aga anti eesõigus viimasel juhul suusõnalisele pakkujale.

Kui vähempakkumised ei toimunud või jäeti pakkumine ülemuse poolt seaduse nõudel kinnitamata, siis otsustab kompetentne ülem, kas toimetada uusi vähempakkumisi või tarvitada hankeks mõnd teist viisi, kuid keelatud on hanget välja anda samade vähempakkumiste alusel ühelegi teisele osavõtjale juhul kui komisjoni otsus hanke väljaandmise kohta juba kord kinnitamata jäetud.

II. Riigi hangete väljaandmine valikpakkumiste alusel.

Erandlikumaks viisiks hangete teostamise alal on kohase ettevõtja leidmine valikpakkumiste teel. Erineb vähempakkumisest seepoollest, et a) siin võimaldatakse pakkumisi esitada vaid teatud isikuil; b) vähempakkumiste puhul kõige madalama hinna pakkuja saab hanke endale, kuid valikpakkumiste puhul juba teatatakse pakkujatele ette, et asutis jätab endale õiguse valida kontrahenti, arvesse võtmata pakutavate hindade odavust. Nii siis vähempakkumiste puhul on riigi kontrahendiks madalama hinna pakkuja, kuna valikpakkumiste puhul kontrahent ei tarvitse sõltuda madalamast pakutavast hinnast, vaid asutisele jääb pakkujate seast sobiva kontrahendi valimise õigus.

Valikpakkumisi toimetatakse kirjalikkude pakkumiste kogumise teel. Valikpakkumised on:

- a) avalikud, kui pakkumisi kogutakse kuulutusega ajalehtedes ja
- b) piiratud, kui pakkumisi kogutakse järelepärimiste teel isikutelt ja ettevõtetelt, kelle kohta on teada, et neil on hankeks tarvilised eeldused. Neid pakkumisi võidakse toimetada koos.

Valikpakkumistest on keelatud osa võtta isikutel, kellel see õigus puudub enampakkumiste puhul ja peale selle veel piiratud valikpakkumiste puhul ka isikutel kellele seaduse jõusse astunud kohtuotsusega on mõistetud vangistus ühes õiguste kaotusega või raskem karistus, kuni tema õiguste kaotuse kehtivuseni (R.H.S. § 58).

R.H.S. § 56 määritleb juhud millal võidakse hankeid välja anda valikpakkumiste teel ja nimelt, kui:

- a) täpsete tehniliste tingimuste puudumisel pole võimalik korraldada vähempakkumisi;
- b) hankeesemed on patenteeritud või neid vajatakse katseteks;

- c) hange nõuab hankijalt erilist oskust ja vilumust;
- d) hange on eriti vastutusrikka iseloomuga;
- e) endise hankija kõrvaldamisel lepingu täitmisest, kui pooleli oleva hanke seisukord ei kannata vähempakkumiste korraldamist;
- g) hankeesemeid valmistab Eestis ainult kaks tööstust;
- h) vähempakkumised ei ole annud tagajärgi ja
- i) kaaluvatel põhjustel ka muudel juhtudel.

Valikpakkumisi võidakse korraldada vaid igakordsel ülemate loal. Valikpakkumiste ettevalmistamise, kindlustuste, valikpakkumiste toimetamise ja lepingu sõlmimise kohta kehtivad samad eeskirjad, mis enampakkumiste puhul, järgmiste eranditega:

- 1) proovid, kirjeldused jne. võivad ära jääda;
- 2) lahtiseks võib jääda osa lepingu tingimusi, mille ettemääramine raskendaks või takistaks valikpakkumiste edu;
- 3) kui valikpakkumisi toimetatakse p.p.b-d või p.i alusel võib pakkumiste tagatistrahv ära jääda, samuti võib see tagatistrahv jääda kindlustamata.

Kui proovid jne. enne valikpakkumisi jäänud ära, siis esitatakse need kinnitamisele enne lepingu sõlmimist (R.H.S. § 60). Eelpool nimetatud küsimuste kohta peab olema ülemate eraldi otsus, kui valikpakkumiste toimetamise luba ei sisalda siin tähendatud küsimuste lahendamist.

Pakkumiste esitamiseks määratakse vähemalt 10 päevane tähtaeg ja kui pakkumise esemeks projektide võistlus, siis 30. päevane tähtaeg.

Pärast pakkumiste saabumist kaalub komisjon pakkumisi ja temal on õigus otsust langetada ka hiljem pakkumiste läbivaatamiseks määratud päeva, kuid võimalikult ühe nädala jooksul. Ka võib komisjon esitada pakkujatele ettepaneku, et nad teeksid muudatusi oma pakkumiste tingimustes.

Komisjon ei tohi jätta arutamata ega kõrvaldada pakkumist ainuüksi põhjusel, et pakkumine on esitatud isikult, keda pole kutsutud osa võtma valikpakkumistest (R.H.S. § 63). Seadus nõuab, otsuse tegemist võimalikult ühe nädala jooksul. Järelikult ühe nädala jooksul otsuse tegemine ei ole seaduse kategooriline nõue ja seega ei saa valikpakkumiste kinnitamise puhul tulla kohaldamisele vähempakkumiste kinnitamiseks ettenähtud tähtajad. Arvestades sellega peab arvama, et valikpakkumistel tehtavad pakkumised on siduvad pakkujale ka pärast vähempakkumisteks ettenähtud tähtaegu. Kui pakkuja soovib oma pakkumise siduvuse aega piirata, siis tuleks temal pakkumises eneses seda expressis verbis väljendada.

Pakkumiste tagajärgede kinnitamine.

Komisjon esitab pakkumised protokollitult oma arvamusega kompetentsele ülemale otsustamiseks. Komisjoni ettekanded on salajased.

Pakkumiste tagajärgede kinnitamisel ei võeta arvesse ainult hindade odavust, vaid ka osavõtjate tublidust ja oskust, tema töö kvaliteeti ja hanke kohustuste täitmise korralikust, hankeesemete omadusi, hanke rutulisust ja vastutusrikast iseloomu, üksikute pakkumiste tingimuste paremusi ja kodumaa tööstuse ning kaubanduse huvisid. Välismaa ettevõtjale hanke andmisel tuleb arvestada Vab. Val. juhtnõore. Hanget võib välja anda ka siis, kui on esitatud üks pakkumine (R.H.S. § 65).

Seaduses on hanke väljaandmisel ülemale jäetud laialdased kaalumise võimalused kellele nimelt hanke välja anda. Ka võib valikpakkumist kinnitav ülem otsustada hange välja anda teisele isikule, kui oli ette pandud vastava komisjoni poolt, kuid see juures peab ülem, välja arvatud ainult Vab.Val. oma otsuses tähendama need põhjused, miks ta ei ühinenud komisjoni ettepanekuga (R.H.M. § 50). Selle eeskirja mõte on ära hoida juhuslikke otsuseid. Eriti

on see tähtis suuremate tellimiste juures, kus varem tehniliste tingimuste määramiseks on moodustatud asjatundjate komisjonid. Kui pakkumiste komisjon põhjalikult väljatöötatud tingimuste kohaselt tuleb otsusele, et teatud pakkumine vastab kõige rohkem määratud tingimustele ning näitab, et selle pakkumise vastuvõtmine on kõige otstarbekohasem, siis on loomulik, et juhul, kui hange siiski antakse mõnele teisele pakkujale, ära märgitakse selle motiivid (määruse juurde lisatud seletuskiri).

Riigi hangete teostamiseks valikpakkumise viisi ex Vene Kroonu hangete ja töövõtete seadus ei käsita.

Seaduse nõudel jäetakse pakkumised kinnitamata samadel asjaoludel kui vähempakkumiste puhul ja peale selle veel, kui pole ilmunud ühtegi osavõtmiseks õigustatud pakkujat ja ülem ei pea isiklikult vastuvõetavaks ühtegi kõrvalt ilmunut ja kui valikpakkumised korraldati ilma kindlaksmääratud tingimusteta ning ülem ei pea soodsaks ühegi osavõtja poolt esitatud proovi, tingimusi, projekte või eelarvet ning kaaluvatel põhjustel ka muudel juhtudel (R.H.S. § 66).

III. Hangete väljaandmine ilma vähem- ja valikpakkumiseta.

Seaduse järele on lubatud riigiasutustel hangete teostamiseks lepinguid sõlmida ilma vähem- ja valikpakkumiseta järgmistel juhtudel:

- a) kui hanke hind ei ulatu üle 1.000 krooni, kusjuures on keelatud hanke jagamine sihiga sõlmida lepinguid ilma vähem- ja valikpakkumiseta;
- b) kui hankeesemed on patenteeritud või neid vajatakse katseteks;
- c) kui hange nõuab hankijalt erilist oskust, vilumust või sisse-seadeid, milliseid nõudeid ainult üks isik võib rahuldada;
- d) kui hankeesemeid produtseerib ainult üks tööstus Eestis;
- e) kui hankeesemete tootmine ja nendega kauplemine on üksiku isiku ainuõiguseks;

- g) relvade ja tehniliste võitlus- ning sanitaarvahendite hankimisel kaitsevæele, kui hankekava järgi neid esemeid hangitakse vahenditult teatud tööstusest, kus neid toodetakse; samuti kaitsevæele toidu- ja hobusemoona muretsemisel vahetult tootjalt;
- h) erakordselt rutulistel juhtudel, kui hanke iseloom või seisukord ei kannata vähem- ega valikpakkumiste korraldamist;
- i) kui vähem- või valikpakkumiste korraldamist ei luba riigikaitse saladuste pidamise huvid;
- j) kui vähem- või valikpakkumised ei ole andnud tagajärgi;
- k) kaaluvatel põhjustel ka muudel juhtudel.

Eelpool toodud alustel lepingute sõlmimiseks on tarvis p.p. b-h ja j. loendatud juhtudel - hanke teostamisele määraja ülema luba, p.i. märgitud juhul vastava ministri ning p.k. väljendatud juhul Vab.Val. luba (R.H.S. §§ 68, 69).

Kuna seadus pole sellele lepingute sõlmimise viisile laiendanud vähempakkumiste teel sõlmitavate lepingute kohta kehtivaid R.H.S. eeskirju, siis tuleb siin ettepaneku (oferdi) siduvusele kohaldada B.E.S. eeskirju ettepaneku ja aktsepti kohta (B.E.S. § 3136), mille järele leping eemalolijate vahel loetakse lõplikult sõlmituks sellest ajast, mil võetakse vastu ettepanek, olgugi et ettepanekutegija veel ei ole saanud teadet selle vastuvõtmise kohta.

IV. Ostud ja tööde teostamine ametiasutiste vahenditult korraldusel.

Asju võivad ametiasutised muretseda ostu-müügilepingute alusel, kui nõutavaid asju ei saa nende eriliste omaduste tõttu asendada teiste sama liigilistega, ning asendatavaid asju ja materjale - hangete teostamiseks ilma vähem- ja valikpakkumisetä määratud juhtudel ja piirides, ainult siis, kui need on vahenditult müüja korralduses ja kui müüja peab need üle andma lepingu sõlmimisel või kohe pärast seda (R.H.S. § 104).

R.H.S.st järeldub, et asendamata asju võib ostu-müügi teel muretseda piirmata summa suuruses, kuna asendatavaid asju aga üldreeglina 1000 krooni piirides igal üksikul juhul, suuremas summas aga ainult R.H.S. § 68 p.2-10 loendatud juhtudel ja tingimustel.

Kinnisvarade ostud toimuvad eriseaduste ja seadluste põhjal.

Töid on ametiasutised kohustatud teostama vahenditul korraldusel:

- a) kui ametiasutusel on vajalikud sisseseaded, materjalid või jõud ja kalkulatsioonide järgi tööd sel viisil osutuvad odavamaks kui ettevõtja kaudu, ja
- b) kui seda nõuab tööde iseloom või rutulisus.

Töid on ametiasutisele lubatud teha vahenditul korraldusel:

- a) kui ametiasutisel on vajalikud sisseseaded, materjalid või jõud või ta võib neid soodsalt muretseda, ja
- b) kaaluvatel põhjustel ka muudel juhtudel R.H.S. § 107.

Tööde teostamise eelpool tähendatud p.p.a.a. juhtudel otsustavad ministeeriumi valitsuste või osakondade juhatajad kui töö väärtus ei ületa 5.000 krooni, kõigil teistel juhtudel - vastava ressoori juht.

Hankelepingute sõlmimine.

Kõik riiklikud tellimised antakse ja sellekohased hankelepingud sõlmitakse riigi (fiskuse) nimel ametiasutiste ja ametisikute poolt seaduses ja seadlustes neile ettenähtud kompetentsi piirides.

Riigi esindajad, tegutsedes varalistes huvides ja sõlmides neile antud volituste piirides kodanikkudega riigi nimel eraõiguslikke tehinguid, esinevad mitte riigi võimu-kandjaina (aval. õig. moment), vaid riigi volinikana. Seepärast nende tegude eest neile antud volituste piirides vastutab riik, kui volitaja.

Kui ametisik sõlmib eraisikuga säärase lepingu, mille sõlmimiseks tema ei seadusega ühelt kompetentse võimu ettekirjutusega (volitusega) ei ole õigustatud, siis see leping kui niisugune, ei loo riigile mingisugust kohustust²⁷⁾, kuid B.E.S. § 3113 järele - kui esindaja on astunud üle oma võimupiiridest või kui tal üldse ei olnud esindaja omadusi, siis võib teine lepingu osaline pöörduda oma nõuetega ainult esindaja poole üksi, olgu siis, et esindatav kinnitab lepingu tagant järele. Ratihabitio ehk ratificatio omab siin retroaktiivse jõu, s.o. tehing on kinnitajale siduv algusest peale.

Kitsendused riigiametnikkude kohta lepingute sõlmimisel.

Riigi- või omaval. asutuse teenija, kes teenib hanke-, töövõtte või veolepingut sõlmivas asutises, peab võimalikult enne lepingu allakirjutamist teatama ülemale varalistest vahakordadest tema ja hankija vahel kui ka Riigiteenistuse seaduse § 32 ettenähtud sugulus- ja hõimlusvahakordadest hankijaga (R.H.S. § 54). Riigiteenistuse seaduse järele on riigiteenijale keelatud osta riigi varandust, mis tema kätte müümiseks usaldatud samuti sõlmida varalisi lepinguid selle asutusega, kus ta ise teenib, ei enese ega abikaasa nimel ega asemiku kaudu, ei ka riigiasutuse esitajana sõlmida ostu-müügi ja muid varalisi lepinguid oma esimese nelja astme sugulastega ja kahe astme hõimlastega²⁸⁾.

Lepingute vorm. Üldreegli järele sõlmitakse lepingud riigi ja eraisikute vahel kirjalikult. Erandina on lubatud sõlmida ostu-müügi lepinguid mille hind ei ületa 1.000 krooni ka suusõnaliselt, kuid kokkulepitud tingimuste kohta võetakse tarbe korral müüjatelt allkirjad (R.H.S. § 105).

Tšehhoslovakkia vastavais eeskirjades²⁹⁾ on öeldud: "Nach Wunsch eines der beiden Vertragsteile ist über das bereits abgeschlossene Rechtsabkommen ein schriftlicher Vertrag oder ein

Vergebungsprotokoll (Akkord protokoll) auszufertigen. Eine freihändige Vergabung ist stets schriftlich zu beglaubigen, wenn der Gesamtwert der Lieferung 5000 Kr. oder der Arbeit 10.000 Kr. übersteigt". Nagu sellest selgub oleneb Tšehhoslovakkias hankelepingule kirjaliku kuju andmine poolte soovist või teisel juhul lepingu väärtusest.

R.H.S. ei nõua hanget väljaandva asutise ja hankija poolt allakirjutatud lepingu kinnitamist ülema asutise poolt. R.H.S. läbiviidud korrast tuleb järeldada, et üldreeglina teeb hanget väljaandev asutus kõik hanke väljaandmise puutuvad toimingud ise, arvestes välja need, kus seaduse või Vab.Val. määruse järgi nõutakse mõne ülema asutise luba või otsust.

Lepingu jõusseastumine. Leping loetakse sõlmituks, kui pooled on kokkuleppe saavutanud kõigi oluliste punktide kohta, tahtega teha seda kohustuslikuks ja kokkulepe on tarviliselt väljendatud. Leping sõlmitakse nii, et üks teeb pakkumise (offert) ja teine võtab selle vastu (acceptatio).

Kehtiva õiguse (B.E.S. § 3136) järele loetakse leping eemalolijate vahel sõlmituks, kas kirjalikult või käskjala kaudu, sellest ajast, mil võetakse vastu ettepanek, olgugi et ettepaneku tegija veel ei ole saanud teadet selle vastuvõtmise kohta. Kui aga tehtud ettepanek ei ole tingimusteta, vaid nõuab veel edaspidiseid läbirääkimisi, kirjalikke või käskjalgade kaudu, siis loetakse leping lõplikult sõlmituks sellest ajast, mil ühe poole poolt avaldatakse lõplik tingimusteta nõusolek (Samuti ka tsiv.seadustiku 1936.a. eelnõu § 1268).

Lepingute sõlmimise kord - vähempakkumistest osavõtjaga.

Vähempakkumistest osavõtja, kellele ülema kinnitusel hange antud, kutsutakse sõlmima lepingut. Kutse antakse isiklikult ilmunule allkirja vastu; mitte ilmunule aga saadetakse see tema poolt

teadaantud aadressil käskjala või posti kaudu tähtkirjaga. Kutse kätteandmise kohta võetakse allkiri. Keeldub kutse saaja allkirja andmast, märgitakse see asjaolu kutsele või allkirjalehele. Kutse loetakse kätteantuks vastuvõtu allkirja saamisega või mainitud märkme tegemisega. Kutsutava äraolekul antakse kutse kellelegi tema teenijatest või kodustest või selle maja peremehele või valitsejale, kus kutsutav elab või tema ettevõtte asub.

Kui post teatab, et kutsutavat ei leidu tema poolt teatatud asukohas, loetakse kutse kätteantuks päeval, mil see tähtsaadetisena jõudis sihtkoha postiasutisse (R.H.S. § 52).

Ilmumiseks antakse 7. päevane tähtaeg, arvates kutse kätteandmisest. On aga kutsutava elukoht ilmumise koha lähedal, võib ilmumise tähtaega vajaduse korral lühendada kuni 2. päevani.

Juhul kui kutsutav määratud tähtajal ei ilmu või keeldub lepingule allakirjutamast vähempakkumisteks avaldatud tingimustel, siis nõutakse sisse lepingu mittesõlmimise juhuks ettenähtud tagatistrahv (5-10 % hanke hinnast), millega piirdub ka kutsutava vastutus.

Kutsutut, kes kaaluvatel põhjustel oli takistatud ilmumast määratud tähtajal, võib tagatistrahvi tasumisest vabastada Vabariigi Valitsuse otsusel (R.H.S. § 53).

Seadusega on keelatud enne lepingu allakirjutamist ka poolte kokkuleppel teha mingisuguseid muudatusi vähempakkumisteks esitatud hanketingimustes.

Lepingu rekviisiidid. Peale vähempakkumisteks määratud lepingu tingimuste tuleb lepingusse kanda:

a) hankija ees- ning perekonnanimi ja elukoht või firma ja asukoht; b) lepingu sõlmimise aeg ja koht; c) hanke-, töö- ja veo- esemete lõplik arv (mõõted, kaal), kui see polnud lõplikult kindlaks määratud vähempakkumiste tingimustes; d) lepingu korraliku täitmise ja hankija kätte antava vara kindlustuste liik ja e) poolte allkirjad.

Kuigi R.H.S. otsekohe ei nõua tasusumma märkimist lepingusse, ei saa sellest järeldada, nagu poleks see kohuslik, sest küsimustele, mis pole R.H.S. lahendatud teisiti, tulevad kohaldamisele B.E.S. eeskirjad. Kuna aga B.E.S. järgi tasu suurus tuleb lugeda lepingu oluliseks osaks, siis tuleb see kahtlemata lepingus märkida (B.E.S. § 2990, 3131 j.t.).

Lepingu hind. Hanke väljaandmisel vähempakkumisel on lepingusse võetavaks hinnaks pakutud madalam hind. Valikpakkumiste puhul selle hankija poolt avaldatud hind, kellele ülema poolt otsustatud hange anda, see hind aga ei tarvitse igal juhul kõige madalam olla. Lepingu sõlmimisel ilma vähem- ja valikpakkumiseta - poolte kokkuleppel saavutatud hind, kus juures ametiasutis on kohustatud eriti hoolt kandma, et lepingu tingimused ja hind oleksid ametiasutisele kasulikud.

On hankija kohustatud lepingu sõlmimisel esitama lepingu täitmise kindlustuse või täiendama vähempakkumisteks esitatud kindlustusi lepingu tingimustele vastava suuruseni, siis loetakse kindlustuste esitamata jätmine lepingu sõlmimisest loobumiseks (R.H.S. § 55). Lepingu algeksemplar jääb ametiasutisele, kuna hankijale antakse ära kirjad lepingust ja kõigist selle juurde kuuluvatest lisadest. Lepingu sõlmimisel peetakse silmas maksuseaduste eeskirju. Sama kord on kehtiv ka lepingute sõlmimisel valikpakkumiste alusel.

Lepingu tingimuste täitmise kindlustamine.

Üldreegli järele kuulub riigiga sõlmitud hankelepingute tingimuste täitmine kindlustamisele R.H.S. ettenähtud ulatuses ja viisil. R.H.S. näeb ette hankelepingute kindlustamise lepingu mittetäitmise juhaks vastaspoolele tagatistrahvi maksmise kohustuse. Tagatistrahvi sihiks on sundida kontrahenti täpselt ja õigel ajal kohustust täitma, eeldades, et ta üldse on võimeline oma peale võetud peakohustust täitma. Jääb aga peakohustus vastaspoolest mitteolenevatel põhjustel täitmata, siis pole kreditor õigusta-

tud nõudma tagatistrahvi maksmist, kui vastupidiselt sõnaselgelt kokkulepitud ei olnud. Siit järeldub, et tagatistrahvi maksmise kohustus on seoses kohustatu süüga (culpa) lepingu mittetäitmisel.

Vaadeldes B.E.S. §§ 3369-3378 juhiseid lepingute tagatistrahvist, näib, et meie tsiv. seadus pooldab rooma õiguse vaadet sellele, kui lepinglaste kokkuleppega määratud karistusele (poena conventionalis ehk stipolatio poenae). Vastavalt sellele määrab B.E.S. § 3369 tagatise mitte kui võlausaldajale kohustuse mittetäitmisega või viimasele kuuluvate õiguste osalise rikkumisega tehtud kahjude erilise tasumise viisi, vaid kui lohaka võlgniku kahjuks määratud trahvi. See selgub ka B.E.S. § 3370 sisust.

Tagatise liigid:

- 1) alternatiivne - a) kohustatu kas maksab tagatise, või
b) täidab kohustuse;
- 2) kumulatiivne - peab maksma tagatise ja täitma ka lepingu.

Esimesel juhul tagatise eesmärgiks on tulevasi võimalikke kahjusi kindlaks määrata, mis tekkivad peakohustuse täitmata jätmisest või mittetäielikust täitmisest.

Teisel juhul on tagatisel ainult trahvi iseloom, kuna peakohustus jääb täielikult jõusse. Kui lepingus tähendamata millise tagatise liigiga tegemist, siis in dubio eeldatakse, et pooled leppisid kokku tagatise maksu suhtes esimeses mõttes. Nii ka R.H.M. § 85 ütleb, et peale lepingu täitmise kindlustuse võib lepingus määrata tagatistrahvi üksnes juhul, kui on näha ette, et lepingu mittetäitmise või korratu täitmise tagajärjel tekib asutisele erilisi raskusi, kus juures tagatistrahvi määr ei või ületada 10% lepingu summast.

Kuigi R.H.S. räägib lepingu täitmise ja tagatistrahvi kindlustustest eraldi, ei järgne sellest siiski, et nende mõlema tarvis peaks esitatama eraldi kindlustused. Lepingu täitmiseks esitatud kindlustus peaks haarama oma alla ka vastutuse tagatistrahvi eest,

sest ka see on lepingu tingimus, mille eest lepingu täitmise kindlustus peaks vastutama³⁰). Sel juhul peaks aga lepingu kindlustusi käsitlevasse tingimusse võtma sisse, et hankija poolt esitatavad kindlustused vastutavad lepingu täitmise, kaasa arvatud ka tagatistrahvi (kui niisug. ette nähakse), eest. Kuid see juures peab kindlustus katma lepingu täitmise kindlustuseks ettenähtud määra (10-35%) juurdearvatud tagatistrahvi summa (kuni 10%).

R.H.S. ettenähtud kindlustused.

Lepingu täitmise ja võimaliku tagatistrahvi nõudmise, samuti hankija kätte tema vastutusel antava vara kindlustuseks võetakse hankijalt:

- 1) vallas- ja kinnisvarapante, ja
- 2) käemeeste, eriti rahaasutiste vastutuskirju.

Pandiandjaks võib olla hankija ise või tema eest keegi kõrvaline isik. Pandiandjatena aga ei tohi esineda riigiteenijad, nende abikaasad ja sugulased, kellele on keelatud osa võtta vähempakkumisest.

Lepingut sõlmiv riigiasutus on kohustatud hoolitsema selle eest, et lepingu tagatistrahvi nõudmise kindlustuseks esitatud pandid oleksid tõeliselt usaldusväärseks kindlustuseks (R.H.M. § 52-56). Kuid R.H.S. ei võimalda asutisele omal äranägemisel tagasi lükata esitatud kindlustust. Ta võib kindlustuse lükata tagasi vaid siis, kui esitatud kindlustus ei vasta seaduses antud liiki hanke suhtes kindlustuste kohta seatud nõuetele.

Lepingu täitmise aja kestel pandiandjal on lubatud üht tagatistrahvi kindlustuseks esitatud panti asendada teisega, kuid riigi asutusel ei ole õigust hankijalt pantide vahetust nõuda³¹).

I. Vallasvarast võetakse pandiks:

- 1) Sularaha;
- 2) riigilaenu tähti ja riigikassa võlakohustusi;

- 3) Eesti Maapanga pant- ja võlakirju; Pikalaenu Panga pantlehti ja võlakohustusi;
- 4) Eesti linnade võlakohustusi;
- 5) Majandusministri poolt vastuvõetavaks tunnustatud:
 - a) Eesti hüpoteegipankade pantlehti;
 - b) Eesti krediidasutiste tähtajaliste hoiusummade pileteid;
 - d) Eesti aktsiaseltside aktsiaid ja võlakohustusi;
- 6) laevu, millised kantud Eesti laevade registrisse ja
- 7) Eestis asuva kinnisvara ja Eesti laevade registrisse kantud laeva hüpoteekidega kindlustatud võlakohustusi.

P.p.2-4 ja p.5. lit.a väärt-pab. kursi määrab Majandusminister iga poole kalendriaasta kohta ja avaldab R.T.. P.5. lit.b ja d nimetatud väärt-pabereid võib võtta pandiks Majandusministeeriumi hindamise järgi (R.H.S. § 22), s.o. nende esitamisel peab olema ligi Majandusministeeriumi tunnistus nende väärtuse ja vastuvõetavuse kohta.

Laeva pantimisel tuleb ühes hüpoteegiga ja kindlustuspoliisiga esitada Kaubandus-tööstuskoja ekspertide akt laeva hindamise kohta ja väljavõtte kinnistusregistrist. Arvesse võetakse 50% hinnatud väärtusest.

II. Kinnisvara pandid.

Kinnisvarast võetakse pandiks ainult niisuguseid, mis asuvad Eestis ja on sisse kantud kinnistusraamatutesse. Kinnisvarade pantimine peab olema sisse kantud hüpoteegi-kinnistu-raamatusse. Kinnisvara pantimisel võetakse arvesse ainult 50% Pärandusmaksu seaduse alusel hinnatud väärtusest. Kinnisvara peab olema kindlustatud tule vastu, vähemalt summas, mille väärtuses kinnisvara panditakse, kusjuures kindlustuspoliis antakse pandivõtja korraldusse. Peale eelpool nimetatute tuleb esitada maksuinsp. poolt antud tõen-

dus kinnisvara hinna kohta ja väljavõtte kinnistusregistrist (R.H.M. § 56 ja R.H.S. § 24).

III. Käendus - (Fideiussio).

Kehtiva õiguse (B.E.S. § 4505) järele on enese peale kolmanda isiku võla eest vastutuse kohustuse võtmine võlausaldajate ees, ilma et kolmandat isikut sellega võlast (kohustusest) vabastataks.

Teisiti, kolmas isik tuleb vastutajana peavõlgniku kõrvale ja võtab endale, nagu pärisvõlgnik, kohustuse samas ulatuses sama väärselt. Sellega tekib lihtsalt solidaarne kohustus. Sisuliselt on 3-as isik aga käendaja. Kreditor võib nõuda kumbalt tahab.

Käendusena võetavad kindlustused.

- 1) Majandusministeeriumi poolt usaldusväärseks tunnustatud krediit- asutiste vastutuskirjad (garantiid), sama ministri poolt määratud piirides;
- 2) teede ja sildade ehituse ning korrashoiutööde alal mainitud tööde alal sõlmitud lepingute alusel hankevõtjatena teotsevate kohalikkude põllupidajate solidaarseid vastutuskirju - juhul kui see hankevõtja, kelle eest kindlustus antakse, on samuti kohalik põllupidaja. Käendajaks ei võeta neid eelpool nim. hankevõtjaid, kes täidavad korratult endale võetud kohustusi või kellele hankelepingu järgi kuuluv tasu on tunduvalt väiksem kui kindlustatav tagatistrahv või kelle lepingul tähtajad on lühemad kui aeg, mille kestel tagatistrahvi nõudmine võib tekkida (R.H.S. § 25 ja § 26) ning samadel tingimustel veel järgmiste hangete alal;
- 3) kraavikaevamise tööde alal;
- 4) raskuste veotööde (praegu metsaveotööd, telegraafi- telefoniliini postide väljaveotööd jne.) alal (R.H.M. § 58).

Vastutuskirjad on vastuvõetavad vaid siis, kui nende andjad on lahti öelnud kõigist vastuvaidlustest ja -väidetest, mis B.E.S. § 4534 järele käendajaile kuuluvad. Kui vastutuskirjas eneses pole

öeldud vastupidiselt, loetakse vastutuskirja andja lahtiöelnuks kõigist vastuvaidlustest (presumptsoon).

Vastutaja lahtiütlemine kõigist vastuvaidlustest ja -väidetest B.E.S. § 4534 järgi tähendab loobumist kõigist §§ 4517-4519 ja 4524-4530 ettenähtud õigustest, seega muu hulgas tähendab see, et vastutuskirja andja ei oma õigust vastutuskirja järgi raha sissenõudmisel esineda riigiasutuse vastu sisuliste vastuvaidlustega hankelepingu järgi, mille puhul vastutuskiri on antud, vaid ta on kohustatud vastutuskirjas tähendatud summa riigiasutusele vastuvaidlemata välja maksma.

Meil kehtiva seaduse järele võivad garantiikirjad välja antud olla tähtajaga mitte üle ühe aasta. Järjekult tulevad pikemaks ajaks antud garantiikirjad, kui ebaseaduslikud kehtetuks lugeda³²⁾.

Seadusega pole keelatud ka välismaa krediitasutistel välja anda R.H.S. nõuete kohaseid vastutuskirju, kui nende siseriiklik seadusandlus nimelt ei keela seda, kuid kahtlemata tekitab suuri raskusi Majandusministeeriumile nende krediitasutuste usaldusväärsuse hindamise küsimus. Eriti raskepäraseks võib välismaa krediitasutuste vastutuskirjade realiseerimine kujuneda juhul, kui pank keeldub vabatahtlikult garanteeritud summat tasumast. Meil krediitasutuste vastutuskirjade järgi nõudmised kuuluvad otsustamisele sunnitäite korras³³⁾.

Vähem- ja valikpakkumiste alusel sõlmitavate lepingute tingimuste täitmise kindlustuste esitamisest on vabastatud: a) riigiasutised ja ettevõtted ning omavalitsuse asutised R.H.S. § 21 alusel, b) ministri otsusel hankijad sel juhul, kui kahju, millega lepingu täitmata jätmine ähvardab, on tähtsusetu; c) muudel juhtudel Vabariigi Valitsuse otsusel (R.H.S. § 28).

Ilma vähem- ja valikpakkumiseta sõlmitavad lepingud võivad kindlustamata jääda R.H.S. § 69. tähendatud ülemate otsusel (R.H.S. § 71).

Siin tähendatud hankijaid võidakse vabastada küll tagatistrahvi kindlustamise esitamise kohustusest, kuid mitte tagatistrahvi maksmise kohustusest. Tagatistrahv, kui see lepingus ette nähtud, tuleb lepingu tingimuste rikkumise juhul ikkagi tasuda.

Peale eespool nimetatud juhtude võib lepingu täitmine kui ka tagatistrahvi nõudmine jääda kindlustamata järgmistel tingimustel:

- a) kui hankijana esineb mehaaniliste jõuallikatega varustatud ja usaldusväärse tööstusettevõtte valdaja - tema enese tööstuse esemete hanke alal, kitsendusega, et aastane hankekohustus ei tohi olla suurem kui ettevõtte aastane produktsioon hankeesemete valmistamise alal ja
- b) kui hankijana esineb käsitööline või põllumajapidaja, kui võrd ta võtab enese peale hankeid ja töid oma töönduse või põllumajapidamise piirides, kus juures arvestatakse tema aastase produktsiooniga.

Kui hankijana esineb ettevõtte rentnik, peab ta esitama oma rendiõiguse kohta tõenduse, eriti, et rendi tähtaeg ei ole lühem kui hanke tähtaeg. Sama on maksev käsitööliste töökodade ja põllumajapidamiste kohta.

Ettevõtte kaasomanikud ja kaasrentnikud saavad seda soodustust kasutada vaid juhul, kui nad esinevad kõik koos hankijatena (R.H.S. § 27).

Hankija, kes soovib kasutada eespool nimetatud soodustust, peab p.a. tähendatud juhul esitama Majandusministeeriumi tunnistuse hankija aastase produktsiooni kohta ning p.b. ettenähtud juhul kohaliku omavalitsuse tunnistuse (R.H.M. § 53).

Eespool nimetatud hankevõtjatena esinejad on vabastatud küll R.H.S. ettenähtud kindlustuste (vallas- ja kinnisvarapandid jne.) esitamisest, kuid neilt võetakse vekslid nõutava summa suuruses, kus juures Vabariigi Valitsusele on antud õigus teha erandeid vekslite võtmise kohustuse kohta ja ainult lepingu täitmise

kindlustamise suhtes. Seega peavad eesnimetatud hankijad tagatistrahvi kindlustuseks esitama igal juhul garantiivekslid. Garantiiveksel ei ole mitte abstraktne maksukohustus nagu enamik vekslitest, kus tavaliselt märkimata jäetakse maksukohustuse taga seisev tehing (causa). Garantiivekslil on olemas oma alustehing (causa) garantiikohustuse näol, millest ta sõltub ja mille kindlustuseks ta on antud. Niipea kui vastutuse või garantiilepingu järgi garanteeritud kahjude suurus on selgunud ja nende tasumise aeg on saabunud, võib garantiivõtja nõuda V.S. põhjal garantiiveksli järgi - kahjude tasumist garantiandjalt. Kuid see juures jääb garantiandjal ikkagi õigus ette tuua V.S. § 33 tähendatud vastuväiteid ja nõuda kahjusumma selgitamist³⁴).

Kindlustuste määr.

R.H.S. järele on kindlaks määratud kindlustuste alam- ja ülemmäär ja nimelt:

- a) vähem- ja valikpakkumiste puhul tagatistrahv 5-10 % hanke hinnast;
- b) lepingu tingimuste täitmise kindlustus 10-35 % lepingu summast;
- c) lepingu tagatistrahv ei või ületada 10 % lepingu summast (R.H.M. § 85);
- d) materjalid ja tööriistad - turuhindade väärtuses, ja
- e) ederaha - täies summas.

Kindlustuste vabastamine.

Üldreegli järele kuulub pant vabaksandmisele siis, kui kustub vajadus vastutuse järele.

Vähem- ja valikpakkumiste tagatistrahvi kindl.vabastamine:

- a) vähempakkumiste puhul - neile kellele komisjoni määramisel hanget ei anta kohe pakkumiste lõpul. Kui komisjon otsust ei kinnita - kindlustus kuulub viivitamatult vabastamisele;
- b) valikpakkumiste puhul - neile kellele hanget ei anta, viivitu-

seta peale pakkumiste tagajärgede kinnitamist.

Kui tagajärjed on leidnud kinnitamist ja lep. allakirjutatud ning on esitatud lep. täitmise kindlustus, tuleb vabaks anda pakkumiste puhuks esitatud kindlustus (R.H.M. § 72).

Lepingu täitmise, tagatistrahvi nõudmise ja hankijale antavate toetuste kindlustuste vabastamine.

- a) Lepingu täitmise ja tagatistrahvi nõudm. kindlustuse vabastamine võib olla järkjärguline, vastavalt lepingu tingimustele;
- b) tagatistrahvi kindlustus vabastatakse siis, kui on täitunud tingimused, milleks tagatistrahv oli määratud;
- c) ederaha kindlustust võib vabastada sel määral, kuidas antud ederaha on peetud kinni vastuvõetud esemete ja tööde tasudest;
- d) materjalide ja tööriistade ning muu vallasvara kindlustuste vabastamine toimub seda mööda, kuidas vara tagasi antakse.

Üldiselt - pärast lepingu lõpetamist või hankija vabastamist lepingu täitmisest või lepingu äramuutmist poolte kokkuleppel või Vab.Val. loal peale ametiasutise ühekülgset keeldumist lepingut täita, antakse kindlustus vabaks ühes lõpparve avaldamisega, kui võimaldavad seda lõpparve tulemused või juhul, kui lõpparvet ei anta, siis pärast hankelepingu täitmist või lõpetamist, kui ei ole hankija vastu nõudeid.

Vabastamise otsused teeb lepingut sõlminud asutis.

Lepingu täitmine.

On juba leping korra sõlmitud, siis "pacta sunt servanda" reegel on juba vanast ajast vääramatult tunnustatud ja seda ka hankelepingu juures.

Nii määrab B.E.S. § 4020. Hankijal pole õigust loobuda enda peale võetud kohustusest, kui hankimine on raskendatud pärastpoole tekkinud olude tõttu.

Samuti ka emptio-venditio puhul (B.E.S. § 3889). Ühe poolne

keeldumine kehtivalt sõlmitud ostulepingu täitmisest ei ole lubatud, isegi siis mitte, kui teine pool ei täida kohustusi. Sama kategooriline seisukoht lepingute täitmise suhtes on avaldatud 1936.a. tsiv. sead. eelnõus. Nii räägib § 1305 - seaduslikul alusel sõlmitud leping paneb lepinglastele kohustuse täpselt täita, mis töötatud. Raskused, mis tekivad hiljem ei luba taganeda lepingust, ka mitte kahjutasu maksmisega. Ühepoolset ei saa lepingust taganeda, ka mitte siis, kui teine ei oleks seda täitnud.

Selle vastu B.E.S. § 4021 võimaldab aga tellijal /hankeandjal/ loobuda lepingust, kuid ainult tingimusel, et ta on kohustatud sel korral tasuma hankijale igasugused kahjud.

Hankija loobumine lepingu täitmisest.

Peale selle on Vabariigi Valitsusel õigus hankija palveteda viivituse tagajärgedest vabastada põhjusel, et viivituse tõttu pole riik kahju saanud, kuna ikkagi on aga ära teeninud vastutuleku. See palve kuulub otsustamisele peale hankijale lõpparve andmist ja jõusseastumist või siis kui hankija on annud allkirja, et ta nõustub lõpparvega ning et temal pole mingisuguseid pretensioone selle hankelepingu järgi (R.H.S. § 90).

Hankija loobumine lepingutest.

Üldreegli järele (B.E.S. § 4020) pole hankijal õigust loobuda enda peale võetud kohustustest, kuid R.H.S. § 91 põhjal on hankijal õigus nõuda enda vabastamist lepingu täitmisest ainult järgmistel juhtudel:

- a) kui väeramata jõudude tegevuse mõjul on lep. täitmine muutunud võimatuks või täitmine tuleks edasi lükata määramatuks ja kauaks ajaks, või
- b) kui ametiasutis omalt poolt on kirjalikult teatanud, et ta keeldub täitmast lepingut, või kui ametiasutise viivituse või muu süü tõttu tekivad eelmises punktis mainitud olukorrad. Küsimuse

otsustab vastav minister.

Siin ei saa minister küsimust otsustada omal äranägemisel - suva õiguse alusel, sest pole tegemist ministri võimuga, vaid hankija õigusega nõuda tema vabastamist lepingu täitmisest. Järjekult, kui on aset leidnud eelpoolnimetatud asjaolud on minister ex officio kohustatud tegema vabastamise otsuse. Teiselt poolt ei saa aga minister teha eelpool nimetatud otsust teisiti, kui ainult nende asjaolude olemasolul.

Kuna siin on tegemist hankija tsiviilõigusega, siis peab järeldama, aluseks võttes Tsiv.-kohtup. s. § 1, et ministri kõnes olevate otsuste peale ei ole võimalik kaevata adm. kohtu korras, vaid hankijal on õigus nõuda tsiviil kohtu korras.

Ametiasutise keeldumine lepingu täitmisest. Sõlmitud hankelepingu täitmisest võib ametiasutis ühekülgselt keelduda ning lepingut võib ära muuta poolte kokkuleppel - ainult Vabariigi Valitsuse loal ja ainuüksi siis, kui muutunud asjaoludel lepingu täitmine osutuks rahavamajanduslikult tunduvalt kahjulikuks. Juhul kui Vabariigi Valitsus otsustab ilma hankija nõusolekuta ära muuta lepingu, jääb hankijale õigus nõuda ametiasutiselt selle tõttu tekkinud kahjude tasumist.

Lepingu üksikute tingimuste muutmine võib toimuda poolte kokkuleppel, selle asutise kinnitusele, kes andis loa hankeks.

Hankija kohustused lepingu täitmisel.

Üldreegli järele peab hankija hangitavad esemed või materjalid muretsema ja toimetama lepingus määratud kohta oma riisikol ning hanke-objekti seal tellijale üle andma (B.E.S. § 4019). Periculum kuni objekti üleandmiseni tellijale lasub hankijal. Ostu-müügi puhul lepingu sõlmimisest alates kannab aga kõrvaldamata juhusest tekkinud periculum tavaliselt ostja, olgugi, et objekt veel temale üle andmata (B.E.S. § 3863).

Hankija on vastutav tema kätte antud materjalide, riistade

ja muu vara eest; tema peab tasuma nende rikki- ja kaotsiminekest või hävinemisest tekkinud kahjud, arvatud välja juhud, mil hankija on vaba vastutusest tsiviilseaduse põhjal (R.H.S. § 82).

B.E.S. § 4239 näeb ette, et töövõtja vabaneb vastutusest, kui temale parandamiseks antud asi on hukkunud, kadunud või rikutud vältimatu juhuse läbi.

Juhuslikuks loeb B.E.S. § 3438 aga kahju, kui selle tekkimise põhjus on sündmus, mida oli võimatu ettenäha inimliku mõistusega ja ära hoida inimliku jõuga. Sääraste juhuste hulka kuuluvad § 1480 järgi röövimine, vargus, tulikahju ja teised ärahooldamatud ja ettenähtamatud sündmused, kui need on aset leidnud, vaatamata kõigile asja pidaja hoolsusele. Sellest järgneb, et töövõtja, kelle töökohast murdvarguse tagajärjel on kaduma läinud temale parandamiseks antud asi, vabaneb vastutusest tööandja ees, kui ta suudab tööeks teha, et ta asja hoidmisel oli talitanud kõige hoolsusega ja nimelt oma töökoja kaitseks murdvarguse vastu tarvitusele võtnud abinõusid, mis inimliku mõistuse järgi oleksid pidanud ära hoidma murdvarguse toimepanemise võimaluse³⁵).

Telliija kohustused.

Telliija peab lepingu tingimustele vastava objekti vastu võtma ja hinna tasuma. On hankija poolt muretsetud hankelepingu objekt määratud kohta toimetatud, töö või vedu sooritatud, siis enne hanke-, töö- ja veoesemete vastuvõtmist peab ametiasutus veenduma, et hange, töö ja vedu vastab lepingu nõuetele ega ole takistusi esemete vastuvõtmiseks.

Ülevaatamiseks enne vastuvõtmist määratakse komisjon, vähemtähtsatel juhtudel - üksik ülevaataja, kusjuures ülevaatajaid võib volitada ka hanke-, töö- ja veoesemeid vastu võtma. Ülevaatusele kutsutakse hankija või tema esindaja, nende ilmumata jäämine aga ei takista ülevaatust ega vastuvõtmist (R.H.S. § 73).

Hankeobjekti ülevaatuse ja vastuvõtmise kord.

Ülevaatuse kohta koostatakse ülevaatuse akt, milles märgitakse:

- a) kas nõutavad esemed on tõesti hangitud ja töö tehtud;
- b) kas esemed vastavad kokkulepitud nõuetele;
- c) kas ülevaataja loeb esemed vastuvõetavateks ja
- d) kas need on ülevaataja poolt vastu võetud ametiasutise korraldusse.

Aktile kirjutatakse alla ülevaatajate ja ka juuresolnud hankija või tema esindaja poolt. Arakiri aktist antakse hankijale.

Hange loetakse vastuvõetuks ülevaatusakti kinnitamisega lepingut sõlmiva asutise juhataja poolt, välja arvatud kui ülevaataja oli volitatud hankeesemeid vastu võtma. Otsus kinnitamise kohta peab tehtama 7 päeva jooksul, arvates akti kokkuseadmise lõpetamisest, kui lepinguga pole määratud teist tähtaega, kus juures pikemat tähtaega võib määrata ainult vastava ministri erilisel loal (R.H.S. §74).

Et seaduses ei ole nähtud ette teistsuguseid tagajärgi otsuse kinnitamata jätmisel, kui selleks pole põhjusi, siis on selle tähtaja möödalaskmise tagajärjeks:

- a) vastavate teenijate distsiplinaar- või kriminaalvastutus;
- b) hankija õigus nõuda temale sellega teostatud kahjude tasumist, kus juures asutisel jääb nende tasumise korral võimalus neid regressõiguse alusel sisse nõuda süüdlasilt teenijailt.

Omandusõigus hankeobjekti peale läheb riigile üle sellest momendist, mil ese riigiasutise korraldusse üle võetakse. Juhul, kui hankesemed ametiasutise korraldusse antakse või lattu vastu võetakse enne ülevaatuse akti kinnitamist, loetakse need esemed kuni akti kinnitamiseni ametiasutises hoiul olevateks.³⁶⁾

Keelatud on vastu võtta raha lepingus ettenähtud esemete või töö asemel (R.H.S. § 76).

Hankeobjekti vastuvõtmine hinnaalandusega.

Kui lepingut sõlmiva asutise juhataja tunnustab esemed

või töö, mis lep. nõuetele täpselt ei vasta, siiski samal määral kõlbulikkudeks ja otstarbele vastavateks, nagu lep. nõutud, siis võib ta otsustada vastu võtta need esemed või töö lepingu täitmise arvel, kus juures vastuvõtmise eel selgitatakse, kas võib vastu võtta esemeid või töid lepingu hindadega või hinnaalandusega. Hanke-objekti vastu võtta hinnaalandusega võib ainult hankija kirjalikul nõusolekul. Esemeid või töid, mille väärtus on väiksem, kuid mitte üle 20%, kui lepingus nõutud, võib võtta vastu ainult hinnaalandusega ja selle asutuse loal, kes määrab nõuded esemete või töö kohta (R.H.S. § 77).

Keelatud on tagasi lükata lepingu nõuetele vastavaid esemeid ja töid. Lükatakse hankeobjekt tagasi põhjusel, et see ei vasta lepingu nõuetele, siis hankija võib nõuda asutiselt, kes sõlmis lepingu:

- a) kui vaidlus puutub materjalidesse, mille vastavust võib määrata proovimisega või analüüsimisega - nende materjalide proovimist või analüüsimist riigi vastavas katseasutises või Tartu Ülikooli laboratooriumis ja
- b) muudel juhtudel - ekspertiisi korraldamist.

Nõude esitamise tähtaeg - pärast ülevaatuse akti kokkuseadmist, kuid hiljemalt 3 päeva jooksul arvates akti kinnitava ülema otsuse kättesaamisest hankijale või tema esindajale (R.H.S. § 78).

Eespool nimetatud materjalide proovimise ja analüüsimise või ekspertiisi toimetamist võib nõuda vaid hankija. Asutisel seda õigust pole.

Ekspertiisi komisjon koosneb ühest hankija ja ühest lepingu sõlminud ametiasut. poolt nimetatud asjatundjast ja nende kahe asjatundja kokkuleppel valitud komisjoni esimehest. Ei jõuta komisjoni esimehe ehk isiku kohta 3. päeva jooksul kokkuleppele, rutulistel juhtudel - viivitusega, nimetab esimehe lepingu täitmise koha järgne jaoskonnakohtunik ühe poole palvel.

Nõudes peab olema tähendatud, missuguse vaidluse otsustami-

seks nõutakse ekspertiisi. Võib olla tähendatud ka tähtaeg, millise aja jooksul hankija sooviks asja otsustamist, ning muud tõendused ja tingimused hankija äranägemisel. Nõudel peab olema ligi hankija poolt nimetatud asjatundja kirjalik nõusolek võtta endale asjatundja kohused ja asjatundja aadress ning eksp. komisj. esimese koosoleku tasu - nõutavas suuruses (R.H.M. § 95).

Eksp. komisjon peab oma töö lõpetama ja ära kirju ekspertiisi aktist andma asjaosalistele ühe kuu jooksul, arvates ekspertiiskomisjoni esimehe valiku või määramise ajast, vastasel juhul loetakse ekspertiis mittetoimunuks. Kaaluvail asjaoludel võib nimetatud tähtaega pikendada poolte kokkuleppel. Teatavatel asjaoludel komisjon võib lõpetada oma asjatoimetuse ja kõik ekspertiisi toimingud enne otsuse tegemist. Näit. poolte ühisel nõusolekul või kui hankija ei tasu komisjoni poolt määratud summat tähtajaks asutisele komisjoni kulude katteks.

Komisjoni otsused.

Otsused tehakse häälte enamusega ning motiveeritult, põhjendades neid tunnustatud teadusliku literatuuri andmetega, katsete tulemustega, matemaatiliste arvestuste või muude valemite abil. Otsus kantakse ekspertiisi akti, millele kõik asjat. alla kirjutavad. Komisjoni liikmetel on õigus akti juurde kirjutada oma eri-arvamusi. Algakt jääb hankelepingu juurde, pooltele annab komisjoni esimees kinnitatud ära kirjad aktist (R.H.M. §§ 85-95).

Ekspertiisi komisjon ei lahenda lepingu ega seaduse tõlgitsemist tekkinud vaidlusi, kuid sellevõrra kui neist vaidlustest oleneb küsimus, kas lepingu täitmine on nõuetepärane, avaldab oma arvamuse nende vaidluste kohta.

K u l u d.

Ekspertiisi kulud kannab pool, kelle seisukoht osutus komisjoni otsuse järgi ebaõigeks. Ei ühtu komisjoni seisukoht kumma-

gi poole taotlusega, jagatakse kulud poolte vahel vastuproportsionaalselt, nende õigeks osutunud pretensioonide suurusele (R.H.S. § 81).

Seni kehtinud eeskirjade³⁷⁾ järgi ei võinud hankija esineda kaebustega või nõudmistega erapooletu asutise (kohtu) ees enne, kui hange on täielikult lõpetatud ja lõpparve avaldatud. Sageli võib juhtuda aga hankeobjekti tagasilükkamisest kuni hanke lõpuni kuid ja aastaid, mille kestel objekti välimus ja sisu võib niivõrd muuttuda, et hiljem pole kohtul võimalust omandada õiget pilti, mis asja otsustamiseks tarvilik. Nii pikaks ajaks ei tohiks ei hankija ega ametiasutis jääda teadmatusse, kas hankeobjekt jääb lõplikult tagasilükatuks või käsib kohus nende eest tasu maksta. Peab tähendama, et tsiv. protsessi kord tõenduste kindlustamiseks ei annaks hankijale olulisi abinõusid nende õiguste kaitseks ning üldse on ebaselge, millisel määral võib neid tõenduste kindlustamise eeskirju riigi hanke asjades kohaldada.

R.H.S.-ga on aga hankijale antud hankeesemete ja tööde ülevaatamise ja vastuvõtmise otsuste kontrollimiseks kaks võimalust:

- a) kui lükatakse tagasi materjalid, mille kõlbulikkust võib määrata katsetamise või laboratoorse analüüsi teel, saadetakse need katseasutisse või Tartu Ülikooli laboratoriumi, missuguste asutiste otsus on pooltele kohuslik;
- b) kui aga lükatakse tagasi asjad või tööd, mille vastavust ei saa määrata sel teel, siis on hankijal õigus nõuda erapooletu ekspertiisi toimetamist segakomisjoni poolt, kelle esimees valitakse poolte kokkuleppel või kokkuleppe puudumisel - kohaliku jsk. kohtuniku poolt. Selle komisjoni otsus pole lõplikult siduv pooltele. Instituudi uuduse tõttu pole antud temale otsustavat vahekohtulikku tähtsust. Kuid ka ilma vahekohtuniku ilmeta võib erapooletu ekspertiiskomisjon, kes ei koosne ainuüksi ametkonna teenijaist, tuua asjasse vajaliku erapooletuse ja avalikkuse. Tei-

sest küljest tuleb arvata, et ka kohus rajab oma otsused analoogilisel viisil valitud ekspertide arvamusele, mispärast võiks loota, et ekspertide komisjoni arvamus, andes ülevaatliku pildi vaidluse all olevaist tehnilistest küsimustest, laseb enam-vähem kindlalt ette arvata, milline oleks kohtu otsus, kui asi kohtu lahendada jääks.³⁸⁾

Tähtaja möödalaskmisest (mõiste ja esinemiskujud).

Mora (viivitus) on kohustuse süüline mittetäitmine õigel ajal. Ta esineb a) mora debitoris - mora in solvendo (deebitori viivitus täitmisel) ja b) mora creditoris - mora in accipiendo (kreeditori viivitus vastuvõtmisel).

B.E.S. § 3305 - Tähtaja möödalaskmise (mora) all mõistetakse seadusevastast viivitamist nõudeeseme täitmisel või vastuvõtmisel. Esimesel juhul on tegemist viivitusega võlgniku poolt, teisel juhul - võlausaldaja poolt.

Viivituse mõiste sisaldab kaks momenti: a) objektiivse momendi - täitmiseks määratud tähtaja möödalaskmine ilma täitmata, ja b) subjektiivse momendi - kui see tähtaja möödalaskmine on sündinud kohustatu süü (culpa) läbi. Eraõiguses omab tähtsust vaid subjektiivne moment, nagu see selgub väljendusest "seadusevastane viivitamine" ja §§ 3310 ja 3311 sisust. Seepärast ebatulusad tagajärjed kohustatule tekkivad siis, kui täitmise tähtaeg on mööda lastud kas tahtlikult või kohustatu süül. Vastupidi, kohustatu vabastatakse viivituse tagajärgedest, kui viivituse ajendiks on juhus ehk kreeditori enda viivitus³⁹⁾.

Hankija on viivituses, kui ta laseb mööda tähtaja, mis on määratud täitmiseks lepingu, seaduse või tava järgi.

Tagajärjed.

Tähtaja möödalaskmise juhuks kokkulepitud tagatistrahv (1936.a. tsiv.sead.eelnõu § 1417 leppe trahv) kuulub tähendatud

juhu asetleidmise korral iseenesest maksmisele, millega hankija saab ka kõigi muude kahjude osaliseks, mis selleks juhuks lepinguga kindlaks määratud (B.E.S. § 3322). Peale selle peab maksma R.H.S. § 87 põhjal ametiasutisele viivitustrahvi $\frac{1}{2}$ % kuus viivituses olevate esemete või töö lepingu järgsest hinnast kuni viivituses olevate esemete hankimiseni, töö lõpetamiseni või hankija kõrvaldamiseni. Korduvalt ühe ja sama lepingu täitmisel viivitusse jäämisel hankija kõrvaldatakse lepingu täitmisest. Kõrvaldamine sünnib administratiiv korras. Korduvalt viivitusse jäänuks osutub hankija siis, kui ta ei täida vähemalt kahte osatähtaega või vähemalt ühte pikenduse tähtaega.

Viivituse tagajärgede kõrvaldamine.

Hankija võib nõuda, et teda vabastatakse viivituse tagajärgedest, kui:

- a) viivitus on tingitud väeramatu jõudude (vis major) tegevusest, mida hankija ei võinud ette näha ega ära hoida või
- b) ametiasutise viivitus või muu süü takistas või raskendas hankija kohustuste täitmist (R.H.S. § 88).

Vastava palvega võib hankija esineda ühe kuu jooksul, arvestes tähtpäevast, mille möödalaskmisega hankija langes viivitusse. Selleks tähtajaks esitamata palved jäetakse tähelepanemata. Palvel p.a. asjaolude tõenduseks peab ligi olema vastava ametiasutise tõendus. Palve otsustab vastav minister. Siin pole tegu ministri suva õigusega, vaid hankija õigusega nõuda viivituse tagajärgedest vabastamist. Järjekult minister on kohustatud tegema vabastamise otsuse, kui on p.a. tähendatud asjaolud olemas ja tõendatud.

Peale selle on Vabariigi Valitsusel õigus hankija palvel teda viivituse tagajärgedest vabastada põhjusel, et viivituse tõttu pole riik kahju saanud, kuna hankija on aga ära teeninud vastutuleku. See palve kuulub otsustamisele peale hankijale lõpparve andmist

ja jõusse astumist või siis kui hankija on annud allkirja, et ta nõustub lõpparvega ning et temal pole mingisuguseid pretensioone selle hankelepingu järgi (R.H.S. § 90).

Ametiasutise viivitus.

Kui lepingus ei ole teist tähtaega ette nähtud, makstakse hankijale tasu pärast hankeesemete või töö vastu võtmist hiljemalt kahe nädala jooksul, arvates tasunõude esitamisest (R.H.S. § 83). Seega, kui ametiasutis laseb mööda eespool nimetatud tähtajad, ilma et selleks oleks kaaluvat põhjust mingi kui ei ole kokku lepitud teisiti, on hankijal õigus nõuda ametiasutiselt viivitusse jäänud summalt $\frac{1}{2}$ % kuus viivitusprotsente, mis arvatakse iga viivituspäeva eest.

Hankija kõrvaldamine hankest.

Hankija kõrvaldatakse hankest ja lepingu täitmine katkestatakse: a) kui hankija korratuse tõttu lepingu täitmise jätkamine ähvardaks tõsise kahjuga või oluliste raskustega asutise majapidamises või b) kui hankija on sama lepingu täitmisel korduvalt jäänud viivitusse (R.H.S. § 93).

Kõrvaldamise otsustab vähem- või valikpakkumist kinnitav ülem, kus juures tarvilised korraldused tehakse adm. teel, s.t., et asutisel on õigus ilma kohtu otsuseta teha ühekülgselt korraldusi hankija tegelikuks kõrvaldamiseks, nagu ehitustööde lõpetamiseks, ehituste ja ruumide oma valdusse võtmiseks jne. Neid korraldusi peab täidetama. Täitmata jätmine oleks ametivõimude korralduste täitmisest tõrkumine ning oleks sellisena karistatav.

Hankest kõrvaldamise tagajärjed (R.H.S. §§ 94 ja 95).

Kõrvaldatakse hankija lepingu täitmisest, samuti ka muudel juhtudel, kui hankija rikub lepingut, nõutakse hankijalt sisse kahjud, mis lepingu rikkumise läbi ametiasutisele tekkinud.

R.H.S. järgi vastutab hankija lepingu rikkumise puhul -

lepingu rikkumise läbi asutisele tekitatud kahjude eest nende tõelikus suuruses.

Kõrvaldatud hankijat võidakse ühe kuu jooksul pärast kõrvaldamist tunnustada korratuks ettevõtjaks, kui tema korratuse tõttu lepingu täitmisel on karta, et uute riigi hangete temale andmine ähvardaks kahjuga. Küsimuse otsustamine oleneb vastavast ministrist. Enne otsustamist võimaldatakse hankijale anda seletusi ja esitada tõendusid. Otsus avaldatakse Riigi Teatajas pärast jõusseastumist.

Majandusministeerium peab korratute ettevõtjate nimekirja, millest ettevõtjad kustutatakse viie aasta möödumisel pärast korratuks tunnustamist. Vab.Val. on õigus ettevõtja kustutamiseks nimekirjast ka enne viie aasta möödumist, kui ettevõtja edaspidise korraliku tegevuse tõttu vastaval alal korratused ära langevad.

Ettevõtjat, kes pärast nimekirjast kustutamist uuesti tunnustatakse korratuks, ei või teistkordselt enam kustutada nimekirjast.

Lepingu tähtaaja pikendamine.

Hankija palvel on lepingut sõlminud asutisel õigus pikendada lepingu täitmise lõpptähtaega kuni kahe kuuni, osatähtaegu - ka üle kahe kuu, kitsendusega, et osatähtaegade pikendamine ei tohi tingida lõpptähtaaja pikendamist üle kahe kuu. Kauemaajalisi pikendusi võib lubada vastav minister, kus juures tuleb jälgida kindlustuste tähtaegu.

Hankevahekorra lõppemine.

Hankevahekord lõpeb: a) hanke täitmisega; b) hankija vabastamisel lepingu täitmisest; c) lepingu äramuutmisel ametiasutise ühepoolse keeldumisega Vab.Val.otsusel; d) novatio-ga ametiasutise loal, ja e) hankija kõrvaldamisega.

Hankevahekorra lõppemisel - poolte varaliste suhete õiendamine.

Hanke lõpetamisel, hankija vabastamisel lepingu täitmisest, lepingu äramuutmisel ning hankija kõrvaldamisel antakse viimasele lepingu täitmise lõpparve. Lõpparve antakse hankijale hiljemalt ühe kuu jooksul kui lepingus ei ole ette nähtud lõpparve andmiseks teistsugust tähtaega, arvates hankeobjekti lõpliku vastuvõtmise- või hankijale tema vabastamise või kõrvaldamise või lepingu äramuutmise otsuse teatamise päevast.

Lõpparvet ei anta lepingute kohta, mis sõlmitud ilma vähem- ja valikpakkumiseta.

Lõpparve sisu.

Lõpparve peab täpselt näitama summad, mis hankijal saada ametiasutiselt või ametiasutisel hankijalt, samuti arvestusalused, millest need summad on tuletatud (R.H.S. § 96).

Lõpparvete järele summade kinnipidamine (R.H.S. §§ 84,85).

Hankija arvel ametiasutise poolt tehtud kulusid võib kinni pidada väljamaksmisele kuuluvast tasust ja ederahast. Samuti võib nende kulude katteks kasutada lepingu korraliku täitmise kindlustusi.

Asutis võib hankija arvel teha kulusid vaid neil juhtudel, kus seda õigustab tegema seadus (näiteks kindlustusena panditud laeva kinnitamine) või kus hankija on selleks oma nõusoleku andnud kas lepingus või teisiti.

Enne hanke lõppu ja lõpparve andmist ei või ilma hankija nõusolekuta temale lepingu põhjal kuuluvatele summadele ega tema poolt esitatud pantidele pöörata mingisuguseid kõrvalisi nõudeid, mis ei järgne samast lepingust.

Erandina eelmisest võivad hankija töölised ja teenijad enne hanke lõppu pöörata tasusummadele oma nõudeid sama hanke alal saamata jäänud töö- ja teenistustasu pärast. Niisuguste

nõuete otsustamiseni või kindlustamiseni kohtu poolt võib lepingu sõlminud asutis kinni pidada hankijale kuuluvast tasust tööliste ja teenijate rahuldamiseks tarviliku summa. Kui kinnipeetud summadele ühe kuu jooksul ei pöörata täitmist ega panda neid seaduses ettenähtud korras aresti alla, lõpeb asutise õigus summade edaspidiseks kinnipidamiseks.

Need seaduse eeskirjad käsitavad poolte õigusi lepingu täitmisel. Järelikult ei kanna üldise eeskirja iseloomu, vaid määravad poolte õigusi. Need normeerivad vaid asutise õigust hankijale asutise poolt makstavate summade ja tema poolt esitatud pantide kohta, ega peaks puudutama aga kolmandate isikute õigust pöörata omi nõudeid nende summade peale, mida ametiasutistel ei ole põhjust pidada kinni ning mis kuuluvad hankijale väljamaksmisele. Nii oli see ettenähtud ex Vene Kroonu hangete ja töövõtete seaduse §192. R.H.S. on see küsimus jäänud lahtiseks.

Kuigi küsimus vaieldav Kohtuministeeriumi nõunik Joh. Kaiiv'i ning Kaitseministeeriumi juriskonsult E. Leithammeli arvates⁴⁰⁾ ja näib üsna õieti, peaks ametiasutised siiski kohtupristavite või politsei ametnikkude poolt esitatavaid kohtu täitmislehti või administratiiv sissenõudeid täitma, kusjuures niisuguste kinnipidamiste vastu võiks vaielda hankija ise.

Vigade parandus lõpparves.

Riigiasutis, kes lõpparve andis, võib 3 aasta kestel muuta avaldatud lõpparvet, kui selleks tuleb ilmsiks vigu. Hankijale kuulutatakse lõpparve muudatus, kui aga elukoht teadmata, antakse lõpparve muutmisest teada kuulutuse kaudu Riigi Teatajas ja R.H.S. § 18 ettenähtud ajalehtedes. Kui hankija kuulutuse peale ei ilmu ega tea oma elukohta ühe kuu jooksul, arvates kuulutuse avaldamisest, võib ametiasutis kolme aasta jooksul esineda nõudega kohtu korras lõpparve muutmise järgi temale kuuluvate summade pärast, kus juures kostjale jääb õigus esitada oma vaidlused lõpparve muutmise vastu

kohtule (R.H.S. § 102).

Hankija vastuvaidlused ja nõudeõigus lõpparve vastu (R.H.S. § 99).

Vastuvaidlused. Hankijal on õigus esitada lõpparve avaldanud asutisele vastulause lõpparve kohta - ühe kuu jooksul, arvates lõpparve kätteleandmisest, kus juures vastulause esitamine ei võta hankijalt õigust saada lõpparve järgi temale kuuluvaid summasid.

Ei esita hankija tähtajal vastulauset, loetakse lõpparve temale kohuslikuks, mille vastu ta ei saa vaielda ei administratiiv- ega kohtukorras.

Tähtajal esitatud vastulause otsustab asutis, kes lõpparve andis, muutes tarbekorral lõpparvet. Lõpparve muutmisel seatakse kokku uus lõpparve. Muudetud lõpparve või otsus, millega vastulause jäetud tagajärjeta, avaldatakse hankijale kahe kuu jooksul arvates vastulause esitamise päevast.

Siin ettenähtud tähtaegade möödumisel kaotab hankija õiguse nõuda lõpparve revideerimist.

Hankijal, kellele ei ole avaldatud lõpparvet või kes ei ole saanud otsust oma vastulausele või kes ei ole rahul vastulausele avaldatud otsusega, on õigus nõuda tsiviilkohtu korras kolme aasta jooksul lepingu järgi temale kuuluvaid summasid. Nõuda ei või summasid, mida hankija pole puudutanud lõpparvele antud vastulauses. Kolmeaastast tähtaega arvatakse:

- a) kui lõpparve pole avaldatud seadusega määratud tähtajal arve avaldamiseks määratud tähtaja lõpust;
- b) kui vastulausele pole avaldatud otsust, selle otsuse avaldamiseks ettenähtud tähtaja lõpust ja
- c) kui vastulausele on avaldatud otsus, selle otsuse avaldamisest.

Tsiviilnõue esitatakse ametiasutise vastu, kes andis lõpparve, või kui seda tehtud pole, ametiasutise vastu, kelle kohuseks

lepingu järgi oli lõpparve andmine, või kui see asutis ei ole lepingus ettenähtud, asutise vastu, kes sõlmis lepingu.

Riigiasutise poolt antud lõpparve vastuvaidlemise õigus on üksnes isikul, kellele seaduse järgi lõpparve pidi antama ja sääraseks isikuks ei osutu keegi muu, kui riigi kontrahent ise, s.o. hankija või töövõtja. Seda õigust ei oma mingil juhul käendaja, kes usaldades oma vara riigikontrahendile esitamiseks hanke- või töövõtte täitmise kindlustuseks, sellega ta ei astu mingisugusesse iseseisvasse ja vahenditusse vahetada riigiga pandiga kindlustatud hanke- või töövõtte lepingu järgi, järelikult ta ei ole õigustatud end vahele segama poolte omavaheliste arvete õiendamise⁴¹⁾.

Hankelepingu vahekorras järgnev nõudeõigus riigi vastu, tekib hankijal alles pärast lõpparve avaldamist. Seepärast hankija poolt enne lõpparve saamist riigiasutise vastu esitatud nõue riigiasutise poolt hankijale tema ebaõige kõrvaldamise läbi tekkinud kahjude tasumise üle tuleb lugeda enneaegseks⁴²⁾.

Ka eraldab seadus pretensioone, milliseid võib hankija esitada hanke täitmise ajal, pretensioonidest, milliseid võib esitada alles pärast lõpparve saamist. Hanke täitmise ajal riigiasutiste või ametnikkude poolt tehtud korralduste peale hankija võib Ts.kp.s. § 1301 põhjal kaebust tõsta üksnes ülemusele administratiiv korras⁴³⁾.

Nõude esitamise puhul riigi vastu ei ole küllaldane kostjana märkida riiki (kroonut), vaid kohtule on vajalik täpselt näidata ka see riigiasutis, kes antud juhul peab kostma riigi esindajana.⁴⁴⁾

Kui hange või töövõtte oli teostatud mõne ajutise asutise poolt sõlmitud lepingu järgi ja sama ajutine asutis oli ka arveandjaks, siis tuleb nõue esitada mitte selle ajutise asutise vastu, vaid selle alalise asutise vastu, kelle kasuks hange või töö

teostati⁴⁵⁾.

Riigiasutise viivitamine otsuse tegemisega hankija vastulause peale või otsuse kuulutamisega võib põhjustada kaebuse esitamist ülemusele, mitte aga nõude esitamist lõpparve vastu⁴⁶⁾.

Ex Vene 1915 a. 22. aprilli seaduse (V.S.K. 1915. nr.130 art.1005) §§ 2 ja 4 nägivad ette kaht liiki arveid, mis valitsusasutised on kohustatud andma hankevõtjaile hangete lõpetamisel ja nimelt:

- a) hankearve (rasčet), mille peale hankijal eraisikul oli õigus anda vastulause ja
- b) lõpparve (okončateljnõi rasčet).

Need arved oma juriidilise iseloomu ja tagajärgede poolest erinesid. Hankearve peale oli ettevõtjal õigus seaduses ettenähtud tähtaja jooksul esitada vastulause. Ei teinud hankevõtja seda, siis ei olnud võimalik enam hankearve vastu vaielda. Oli aga hankearve vastu vastulause õigel ajal esitatud, siis pidi ametiasutis, arvesse võttes vastulauses toodud asjaolusi, seadma kokku lõpparve. Lõpparve vastu hankija ei saanud enam anda vastulauset, kuid võis ühe aasta jooksul kas kaevata administratiiv korras või tõstma nõudmist kohtu teel oma huvide kaitseks.

Nõuded - lepingute järgi, mille kohta seaduse järgi lõpparvet ei anta.

Riigiasutiste nõuded hankijate ja nende käemeeste vastu, samuti hankijate ja käemeeste nõuded riigiasutiste vastu, neile kuuluvate summade pärast hanke-, töö- ja veovõttelepingute järgi, mille kohta lõpparvete andmist pole seaduses ette nähtud, aeguvad tsiviilseadustes ettenähtud tähtaegade jooksul (R.H.S. § 103).

Ostu-müügi lepingute täitmise kui ka nende alusel tekkivate nõuete kohta on kehtivad tsiviilseaduse eeskirjad (R.H.S. § 105)

Ex lib. orig. Tart.

Riigiasutiste nõudeõigus hankelepingu järele (R.H.S. § 101).

Riigiasutiste nõuded hankijate, samuti nende käemeeste vastu hanke-, töö- ja veovõtte lepingute järgi riigile kuuluvate summade pärast peavad esitatama 3 aasta jooksul. Seda tähtaega arvatakse:

- a) lõpparve avaldamiseks määratud (lepinguga või seadusega) tähtpäevast, kui lõpparvet tähtajaks pole avaldatud;
- b) lõpparve avaldamisest, kui tähtajal antud lõpparvele pole esitatud õigel ajal vastulauset;
- c) vastulause kohta lõppotsuse kuulutamise päevast, kui tähtajal antud lõpparvele on avaldatud vastulause.

Nõudmised garantii-vekslite järgi alluvad tähtaegade suhtes üldistele vekslite kohta kehtivatele eeskirjadele.

Lõpuks peab märkima, et ex Vene 22. apr. 1915.a. seaduse (V.S.K. 1915. nr. 130 art.1005) § 5 järele oli hankijail tsiviilnõuete tõstmiseks lõpparvete järele riigiasutiste vastu ühe aastane tähtaeg, kuna aga riigiasutiste nõuded samas asjus hankijate vastu aegusid kümne aasta jooksul.

See ex Vene seadusandluses valitsenud ebaõiglane kord on meie R.H.S.-ga muudetud ja kehtima pandud lõpparvete suhtes hagi- de aegumise alal, ühtlane kolmeaastane tähtaeg nii riigiasutiste kui ka hankijate kohta, mis õiguspoliitiliselt olulise tähtsusega.

- o o o -

- 1) Riigi hangete seadus 15.VI.1934.a. R.T.nr.57 - 1934.
- 2) Dr. G.Planck, Bürgerliches Gesetzbuch - 1907 II B. Recht des Schuldverhältnisse, lhk.328.

Dr. Heinrich Dernburg, Die Schuldverhältnisse nach dem Rechte des Deutschen Reiches und Preussens, 1901. lhk.11 ja 12.

- 3) W.Späing, Französisches und Englisches Handelsrecht im Anschluss an das Allgemeine Deutsche Handelsgesetzbuch, 1888.
 - 4) G.F. Šeršenevič, Kurs togovago prava, 1908, t.II lhk.143.
 - 5) H.Oser, Obligationenrecht des schweizerischen Zivilgesetzbuches, 1914. lhk.461.
 - 6) Der Grosse Brockhaus, 1932. L - Mah. lhk. 419.
 - 7) V.V. Isačenko, Zakonō graždanskie, 1916. lhk. 564.
 - 8) I.M. Tjutrumov, Graždanskoe pravo, 1922. lhk.295.
 - 9) I.M. Tjutrumov, " " " lhk.295.
 - 10) W.Bukovski, Svod graždanskih i zakonenij gubernij pribaliskih, 1914. lhk.1732.
- G.F. Šeršenevič, Kurs togovago prava, 1908.t.II lhk.142.
- I.M. Tjutrumov, Graždanskoe pravo, 1922. lhk.295,296.
- 10^a) Dr. Heinrich Dernburg, Die Schuldverhältnisse nach dem Rechte des Deutschen Reichs und Preussens 1901. lhk.26.
 - 11) Karl Erdman, Sistema Graždanskago prava Lifl., Estl.Kurljand. gub., Riga 1894. t.IV, lhk.400.
 - 12) Vene Senati tsiv.kassa dep.ots. 1889 a. nr. 69.
 - 13) Riigikohtu tsiv. osak. toimetus 1929.a. nr.224.
 - 14) Riigi eelarve seadus RT nr.5 - 1934.a.
 - 15) Vene Senati tsiv.kass.dep.ots. 1876 a. nr.342.
 - 16) - do - 1875 a. nr.849.
 - 17) - do - 1877 a. nr. 84
 - 18) Kaalu ja mõõdu seadus RT nr.187/188 - 1925 a.
 - 19) Dr. G.Planck. Bürgerliches Gesetzbuch 1907. lhk.204, § 359.
 - 20) Vene Senati 4. dep. otsus 1864-1875. nr.1057.
 - 21) Joh. Kaiv ja E. Leithammel - Riigi hangete seadus 1935. lhk.33
 - 22) E.O. Averbah, Položenie o kazemōh podrjadah i postavkah, 1902. lhk.14.
 - 23) Bonfante - Rooma õiguse ajalugu, Tartus, lhk. 252.
 - 24) Robert Mayr, Das allgemeine bürgerliche Gesetzbuch des tschechoslowakischen Staates. Verordnung vom 17. Dezember 1920, Nr.667 Slg., betreffend die Vergebung staatlicher Lieferungen und Arbeiten § 20, lhk.712.

- 25) Kriminaal seadustik (RT 56-1929.a.) §§ 508, 509 ja 614.
- 26) V.V.Isačenko - Zakonõ graždanskie 1916 a. lhk.803 - 817.
- 27) V.Senati otsus 1910. nr.20.
- 28) Riigi-teenistuse seadus RT nr.149 - 1924.a. § 32.
- 29) Robert Mayr p.24 teos. lhk.715.
- 30) Joh. Kaiv ja E.Leithammel- R.H.S. 1935. lhk.21.
- 31) Vene Senati tsiv.kass.dep.otsus 1878. nr.134.
- 32) Krediiditasutuste seadus RT nr.31 - 1932.a. § 9 p.4.
- 33) Tskp.S. VIII osa § 161¹ p.7
- 34) Riigikohtu tsiv. os. seletus 1929 a.nr.82.
- 35) Riigikohtu tsiv.osak. otsus 1932.a. nr.41.
- 36) Joh.Kaiv ja E.Leithammel - R.H.S. lhk.54.
- 37) Sobr.usakon.1915 a. peat.1005 - 22.apr.1915.a. seadus eraisikute nõudmiste läbivaatamise korra kohta kroonu vastu kroonu hangete asjus.
- 38) Vabariigi Valitsuse seletuskiri R.H.S. juurde.
- 39) Tsvingmann, Sbornik rešenij po graždanskim delam, t.VIII nr.1543.
- 40) Joh. Kaiv ja E. Leithammel - Riigi hangete seadus 1935.a.lhk.59.
- 41) Ex Vene Senati tsiv.dep. otsus 1890 a. nr.81.
- 42) Ex Vene Senati tsiv.-dep. otsus 1878 a. nr.273
- 43) - do - otsused 1879 a. nr.167 ja 1875, nr.803,
- 44) - do - " 1907.a.nr.6, 1891.nr.71.
- 45) - do - otsus 1899 a. nr.55.
- 46) Ex Vene Senati I ja Kassats. dep.üldk.seletus 1906 a.nr.29.